

Een familie is geen kudde

Binnen het SBO-project *Family Solidarity 2.0* onderzochten we vier jaar lang de normen, verwachtingen en billijkheid van solidariteit in diverse familievormen. We gebruikten hierbij het concept 'Familie 2.0' om te verwijzen naar de grote diversiteit aan gezinsvormen die vandaag bestaat, en waarbij bloedverwantschap en wettelijke verbintenissen niet langer de enige of dominante criteria voor integratie en lidmaatschap vormen.

Hoewel de traditionele familie die gebaseerd is op bloedverwantschap en wettelijk bevestigde afstamming niet per se verouderd is, kan het niet langer als allesomvattend model dienen waarrond onze samenleving is georganiseerd. Hierdoor ontstond de nood aan het bestuderen van casussen die de diversiteit van Familie 2.0 vertegenwoordigen. Binnen ons project brachten we in kaart hoe complexe en diverse Families 2.0 functioneren, hoe leden van Familie 2.0 onderling steun uitwisselen, hoe ze dit ervaren, en waar dit in spanning staat met het huidige sociaal-juridische kader.

Dit boek bundelt de eerste resultaten uit de verschillende deelstudies van ons project. Ze illustreren onder andere de rijkheid en complexiteit van solidariteitsbanden binnen families: op microniveau (tussen familieleden), op mesoniveau (binnen families en organisaties die werken met families) en op macroniveau (ons wettelijk en normatief kader).

Garant

Sofie Vanassche, Dimitri Mortelmans, Ann Buysse,
Jan Van Bavel & Gerd Verschelden (Red.)

Een familie is geen kudde

Een familie is geen kudde

Een multidisciplinaire studie naar de praktijk, beleving en sociaal-juridische context van solidariteit binnen Familie 2.0

Sofie Vanassche, Dimitri Mortelmans, Ann Buysse,
Jan Van Bavel & Gerd Verschelden (Red.)

Garant

12.2	Feiten van de rechtszaak	328
12.3	Instrumenten voor het OCMW	329
12.3.1	Bij de toekenning van maatschappelijke dienstverlening	330
12.3.1.1	Principieel recht op maatschappelijke dienstverlening	330
12.3.1.2	Afzwakking van het principe	330
12.3.2	Bij de terugvordering van onderhoudsplichtige familieleden	332
12.3.2.1	Principiële terugvorderingsplicht	332
12.3.2.2	Gedrag van de begunstigde	333
12.3.2.3	Mogelijkheid tot terugvordering in geval van bewuste verarming	334
12.3.2.4	Nood aan aangepast regelgevend kader	336
12.4	Discussie en conclusie	339
12.5	Referenties	339
Hoofdstuk 13		
Help, er zit een kind zonder papieren in mijn klas!		
13.1	Inleiding	343
13.2	Theoretisch en juridisch kader	345
13.2.1	Over wie hebben we het?	347
13.2.2	'Je kan niet tellen wat niet telbaar is'	347
13.2.3	Helpen van mensen zonder wettig verblijf	349
13.2.4	Angst voor gedwongen verwijdering	350
13.3	De kwetsbare rechtpositie: weinig rechten maar niet rechteloos	351
13.3.1	Legaal werken is niet mogelijk, maar er zijn wel arbeidsrechten	354
13.3.2	Geen recht op financiële hulp	355
13.3.3	Vrijwilligerswerk verboden	356
13.3.4	Recht op dringende medische hulp	357
13.3.5	Huisvesting	358
13.4	Recht op onderwijs	359
13.4.1	Kinderen hebben recht op onderwijs	360
13.4.2	Leerplicht	361
13.4.3	Het bekomen van een verblijfsstatuut via onderwijs	363
13.4.4	Volgen van stages – deeltijds leren en werken (dual leren)	365
13.4.5	Gedwongen verwijderingen tijdens het schooljaar	368
13.4.6	Oppakken van kinderen op school in het kader van gedwongen verwijdering	369
13.4.7	Schoolreizen naar het buitenland	370
13.4.8	Wat na de leeftijd van achttien jaar?	373
13.5	Conclusies en aanbevelingen	376
		378

13.6	Handvatten voor scholen en leerkrachten	379
13.7	Referenties	380
Hoofdstuk 14		
Een scheidingsvriendelijke school		
	Dankbetuiging	383
	Voorwoord ervaringsdeskundige KANS (Kinderen Adviseren Na Scheiding)	385
14.1	Inleiding	385
14.2	Van theorie naar praktijk: een scheidingsvriendelijk beleid op school	387
14.3	Data en methoden	388
14.4	Resultaten	388
14.4.1	Waarom aandacht besteden aan scheiding op school	391
14.4.2	Aandachtspunten voor een scheidingsvriendelijk beleid op school	391
14.4.2.1	Niet enkel een juridisch maar ook een psychosociaal kader	396
14.4.2.2	Preventief afstemmen over de wederzijdse verwachtingen en communicatie	397
14.4.2.3	Duidelijke rolafbakening en zorg voor de leerkracht	401
14.4.2.4	Bewustzijn van de voortdurende impact van scheiding op de schoolloopbaan van kinderen en jongeren	402
14.4.2.5	Bewustzijn van de opvattingen over 'het ideale gezin'	403
14.4.2.6	Inzetten op ouderbetrokkenheid	404
14.4.2.7	Uitgaan van een diversiteit aan gezinsvormen	404
14.4.2.8	Neutraal in het conflict en een meerzijdig partijdige houding ten aanzien van de betrokkenen	405
14.4.2.9	Kindperspectief	405
14.5	Discussie en conclusie	406
14.6	Referenties	407
Slotbeschouwing		
Een familie is geen kudde, of toch?		
	Familie 2.0 is solidair	411
	Billijkheid is cruciaal	412
	'De familie' bestaat niet	413
	Normaliseren, maar niet minimaliseren	414

HOOFDSTUK 13

Help, er zit een kind zonder papieren in mijn klas!

Geert Matthys, Marjolein Devos & Tim Vanhove (Arteveldehogeschool)

13.1 Inleiding

Familie 2.0 omvat ook een grote en superdiverse groep families met migratie-achtergrond. Binnen deze deelstudie zoomen we in op de subgroep van families zonder wettig verblijf, met heel specifieke uitdagingen en noden op vlak van familiale en maatschappelijke solidariteit. Deze focus werd bepaald op basis van verkennende gesprekken waaruit bleek dat veel professionals die werken met en voor deze mensen op onduidelijkheden en drempels botsen.

Hun aanwezigheid op het Belgisch grondgebied is geen voorbijgaand verschijnsel, maar een structureel gegeven in onze maatschappij. Naargelang de bron schat men dat in België tussen de 100.000 en 180.000 mensen zonder wettig verblijf verblijven (zie Devillé, 2008; Triandafyllidou, 2009; Adriaenssens et al., 2009, Surkyn et al., 2023). Het gaat zowel om gezinnen – al dan niet met (minderjarige) kinderen – als om alleenstaanden.

Voor minderjarige kinderen zonder wettig verblijf bestaat er een wettelijk verankerd recht op onderwijs. Heel wat scholen maar ook andere onderwijsactoren zijn niet altijd voldoende op de hoogte van de rechtspositie van deze kwetsbare groep kinderen en hun ouders. Vaak heeft men weinig inzicht in hoe dit recht op onderwijs zich vertaalt naar de praktijk. Hierdoor slagen gezinnen met kinderen er niet altijd in om hun recht op onderwijs voldoende te realiseren. De resultaten van een aantal bevestigingen via Teacher Tapp Vlaanderen hebben (het bestaan van) deze nood mooi geïllustreerd en waren bijzonder illustratief voor (het bestaan van) deze nood.⁹³ In een bevestiging (december 2022) van 1252 leerkrachten gaf 39% aan ooit te hebben lesgegeven aan een leerling/student/cursist zonder wettig verblijf, 23% verklaarde er geen zicht op te hebben en 37% verklaarde nog nooit te hebben lesgegeven⁹⁴ aan deze groep. In een tweede bevestiging (februari 2024) van 980 leerkrachten gaf slechts 1% van de leerkrachten aan op de hoogte te zijn van wat leerlingen/studenten/cursisten zonder wettig verblijf wel of niet mogen. 80% gaf aan niet op de hoogte zijn

93 Via de *Teacher Tapp* app krijgt iedereen die in het onderwijs werkt elke dag de kans drie meerkeuzevragen te beantwoorden die aansluiten bij de dagelijkse praktijk of de actualiteit. Meer info over Teacher Tapp Vlaanderen zie: <https://sites.arteveldhogeschool.be/deleraardenkt/over-teacher-tapp-vlaanderen>

94 Het aantal leerkrachten (37%) dat verklaarde nog nooit te hebben lesgegeven aan kinderen zonder wettig verblijf vereist mogelijk enige nuancering. 'Onwettig verblijf' is immers niet altijd zichtbaar en gekend bij onderwijsactoren. Bovendien vond de inschrijving van kinderen zonder wettig verblijf vaak plaats op een moment dat zij nog legaal op het grondgebied verbleven. Meer info hierover in paragraaf 13.2.2 'Je kan niet tellen wat niet telbaar is.'

en 19% verklaarde deels op de hoogte te zijn. Op de stelling of het niet hebben van een verblijfsstatuut een impact heeft op het functioneren van de leerling/student/cursist in de klas, gaf 23% aan 'helemaal mee eens' te zijn, 37% gaf aan 'mee eens' te zijn, 17% reageerde neutraal en 5% verklaarde oneens of helemaal oneens te zijn.

Indien we gezinnen met schoolgaande kinderen kwaliteitsvol willen begeleiden bij het realiseren van hun recht op onderwijs, dan is het belangrijk om inzicht te hebben in de leefwereld van deze gezinnen, een leefwereld die gestuurd wordt door hun kwetsbare rechtspositie. Het ontbreken van een wettig verblijf belemmert sterk hun toegang tot sociale grondrechten en maakt hen daarom extra kwetsbaar op diverse levensdomeinen (gezondheid, huisvesting, werk, onderwijs...). Toch zijn zij niet helemaal rechteloos.

In een eerste deel definiëren we het begrip onwettig verblijf. Vervolgens geven we duiding bij een aantal cijfers over de aanwezigheid van mensen zonder wettig verblijf op het Belgisch grondgebied die in publieke discoursen circuleren. Gezien de blijvende verwarring op het terrein, leggen we uit of hulp aan deze doelgroep al dan niet strafbaar is. In het tweede deel staan we stil bij de administratief-juridische context waarin deze mensen hun grondrechten trachten uit te oefenen. In een derde deel gaan we uitvoerig in op aspecten die een directe invloed hebben op de onderwijssituatie van deze kinderen en de realisatie van hun rechten. De gemaakte analyses in deel twee en drie zijn het resultaat van een juridische studie van wetten, Koninklijke Besluiten en omzendbrieven, alsook parlementaire vraagstukken en relevante rechtspraak. Het vierde deel bevat een aantal beschouwende conclusies en aanbevelingen. In een vijfde, afsluitend deel formuleren we een aantal handvatten voor scholen en leerkrachten.

We illustreren de tekst met citaten uit zeventien diepte-interviews die studenten Bachelor in het Sociaal werk in 2021 hebben afgenomen in het kader van hun afstudeerproject met (voormalige) studenten die een groot deel van hun onderwijsloopbaan in onwettig verblijf hebben doorgebracht. Met deze citaten krijgt de lezer een persoonlijke inkijk in de belevingswereld van deze kwetsbare groep.

13.2 Theoretisch en juridisch kader

13.2.1 Over wie hebben we het?

Er gaan heel wat begrippen rond om deze groep te omschrijven: illegalen, mensen zonder papieren, irreguliere verblijvers, documentlozen... Om velerlei redenen zijn deze 'synoniemen' niet te verkiezen en gebruiken we beter de objectieve benaming 'mensen zonder wettig verblijf' omdat die het beste aansluit bij hun feitelijke situatie. Art. 1, 3° van de Belgische vreemdelingenwet omschrijft onwettig verblijf als volgt: 'De aanwezigheid op het grondgebied, van een vreemdeling die niet of niet langer voldoet aan de voorwaarden voor de toegang tot of het verblijf op het grondgebied.'

Twee elementen uit deze definitie zijn cruciaal. Ten eerste moet het gaan om een 'vreemdeling'. 'Vreemdeling' dient hierbij begrepen te worden als een juridische definitie. Een vreemdeling is elke persoon die niet beschikt over de Belgische nationaliteit. Een tweede element behelst het niet (langer) voldoen aan de verblijfsvoorwaarden. Deze verblijfsvoorwaarden staan beschreven in de vreemdelingenwet⁹⁵ en het uitvoerend vreemdelingenbesluit.⁹⁶

De verblijfsvoorwaarden verschillen naargelang de verblijfsprocedure waar de verzoeker zich op beroept. Grosso modo maakt men een onderscheid tussen de zogenaamde klassieke migratiestatuten en de beschermingsstatuten (Matthys, 2023). De klassieke migratiestatuten zijn te linken aan werk, studies of gezinshereniging of gezinsvorming. Het zijn procedures die de verzoeker in principe aanvraagt op het moment dat die zich nog bevindt in het land van herkomst. De beschermingsstatuten richten zich op mensen die al op het grondgebied van België aanwezig zijn, maar zich in een bijzonder kwetsbare situatie bevinden. In deze categorie onderscheiden we het verzoek om internationale bescherming, de medische verblijfsprocedure (= artikel 9ter), de procedure voor slachtoffers van mensenhandel en de bijzondere verblijfsprocedure voor niet-begeleide

95 Wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, BS 31 december 1980 (hierna: Vreemdelingenwet of Vw. genoemd).

96 Koninklijk Besluit van 8 oktober 1981 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, BS 29 oktober 1981 (hierna: Vreemdelingenbesluit genoemd).

minderjarige vreemdelingen (NBMV). Tot slot bestaat er nog een uitzonderingsprocedure voor mensen die in geen enkel van de hierboven geschetste procedures passen. Zij kunnen op basis van buitengewone omstandigheden toch vanuit België verzoeken om een verblijfsmachtiging. Deze procedure is bij sommigen beter bekend als artikel 9bis van de vreemdelingenwet en wordt soms ook omschreven als de 'humanitaire regularisatie'. Bijzonder aan deze laatste procedure is dat er in tegenstelling tot andere verblijfsprocedures geen formele criteria in de wet staan opgenomen die kunnen leiden tot een verblijfsmachtiging. Het gaat immers over een discretionaire bevoegdheid uitgeoefend door de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) of door de Staatssecretaris voor Asiel en Migratie.

Mensen zonder wettig verblijf vormen dus een heterogene groep op basis van eerder doorlopen verblijfsprocedures. Het gaat onder meer om uitgeprocedeerde verzoekers om internationale bescherming, maar ook om verzoekers die niet ingaan op een overname door een andere lidstaat in het kader van de Dublin III-verordening. Je hebt 'voormalige' erkend vluchtelingen met een ingetrokken beschermingsstatuut (bv. als gevolg van een bezoek aan het herkomstland). Er zijn derdelander-studenten met onvoldoende studievoortgang of wiens studie is afgelopen. Je hebt voormalige beroepssporters, niet overgenomen ambassadepersoneel,...

Mensen zonder wettig verblijf worden meestal geassocieerd met derdelanders. Derdelanders zijn mensen die niet beschikken over een nationaliteit van een EU-lidstaat. Onterecht gaat men er van uit dat Unieburgers (= burgers met een nationaliteit van een EU-lidstaat) nooit onwettig op het Belgisch grondgebied kunnen verblijven. Als Unieburgers langer dan drie maanden in een andere lidstaat willen verblijven, moeten zij immers voldoen aan de voorwaarden die staan opgesomd in de Burgerschapsrichtlijn. Deze voorwaarden zijn gelinkt aan studies, werk of het bezit van andere bestaansmiddelen. Voor financieel kwetsbare Unieburgers met beperkte capaciteiten om zich duurzaam te begeven op de arbeidsmarkt zijn deze voorwaarden vaak niet haalbaar ofwel te moeilijk om er blijvend aan te voldoen. Vaak voorkomende nationaliteiten waarvoor de Dienst Vreemdelingenzaken in 2022 het verblijf weigerde of beëindigde zijn Roemenen, Spanjaarden, Nederlanders, Fransen en Bulgaren (Dienst Vreemdelingenzaken, 2023).

Ook zijn er personen bij die nooit een verblijfsprocedure in ons land hebben opgestart. In de context van mensen zonder wettig verblijf duikt vaak de groep

van transitmigranten op. Transitmigranten zijn niet noodzakelijk mensen zonder wettig verblijf, maar in de praktijk meestal wel.

Naast de heterogeniteit vanwege de eerder doorlopen verblijfsprocedure, vertaalt deze heterogeniteit zich eveneens in gezinssamenstelling (bv. gezinnen met of zonder kinderen, alleenstaanden ...), scholingsgraad, leeftijd alsook verblijfsduur in België. Zo zijn er zowel mensen die reeds decennia lang op het grondgebied verblijven, als mensen die hier amper enkele weken verblijven (Matthys, 2023).

13.2.2 'Je kan niet tellen wat niet telbaar is'

Beleidsmakers en onderzoekers hebben met elkaar gemeen dat ze houden van cijfers. Als we dit toepassen op het vraagstuk van mensen zonder wettig verblijf, moeten we schoorvoetend toegeven dat er geen betrouwbare cijfers bestaan. Triandafyllidou (2010, p. 6) legt dit heel treffend uit: 'Irregular migration is by nature a non-registered phenomenon and hence most data available do not actually refer to irregular migrants but rather to people who, while being irregular migrants, have been identified by the authorities for one reason or other.'

De voornaamste reden waarom officiële statistieken niet bestaan is de afwezigheid van mensen zonder wettig verblijf in het rijksregister. Een opname in één van de deelregisters van dit rijksregister (bevolkingsregister, vreemdelingenregister, wachtregister) veronderstelt immers een wettig verblijf. Zoals eerder vermeld, worden cijfers geciteerd die variëren tussen de 100.000 en 180.000 (zie Devillé, 2008; Triandafyllidou, 2009; Adriaenssens et al., 2009, Surkyn et al., 2023), maar die blijven inschattingen. Het is onmogelijk te zeggen of het gaat om onderschattingen of overschattingen. Wat we wel kunnen vaststellen is een verhoogde aanwezigheid in steden (zie ook Geldof, 2017). De aanwezigheid van landgenoten, de grotere anonimiteit die een stad kenmerkt en de ruimere mogelijkheden tot (zwart) werk dragen hiertoe bij.

Voorts blijft het gissen naar het aantal minderjarigen binnen de totale groep van mensen zonder wettig verblijf. Deze kinderen zitten wel degelijk vaak op onze schoolbanken, maar hun 'onwettig verblijf' is niet altijd zichtbaar of gekend bij de schoolmedewerkers. Dat hun inschrijving op de school mogelijk gebeurde op een moment dat het gezin nog wettig verbleef is hier een gedeeltelijke verklaring voor. Dergelijke inschrijvingsgegevens (waaronder het rijksregisternummer)

worden meestal niet opnieuw opgevraagd in functie van volgende schooljaren. Wanneer gezinnen hun wettig verblijf en verblijfsrecht verliezen, gaan ze er vaak discreet mee om, uit angst voor negatieve repercussies. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de thematiek van schoolgaande kinderen zonder wettig verblijf op scholen niet altijd even zichtbaar of gekend is en nog steeds weinig (beleids)aandacht geniet. In een ver verleden was dit vaak wel het geval, meestal naar aanleiding van gemediatiseerde uitwijzingen van gewortelde families zonder wettig verblijf die reeds jaren op het grondgebied verbleven. Namen als Scott Manyo, Parwais Sangari, Navid Sharifi ... doen bij sommigen ongetwijfeld nog een belletje rinkelen. De praktijk van het uitwijzen van gewortelde gezinnen met kinderen (of jongvolwassenen), kwam regelmatig voor in de ambtsperiode (2011-2014) van toenmalig Staatssecretaris voor Asiel en Migratie, Maggie De Block.

Voor een breed publiek is de thematiek rond mensen zonder wettig verblijf nog minder gekend. Sommigen herinneren zich de actie van de hongerstakers in de zomer van 2021 aan de ULB, de VUB en de Begijnhofkerk in Brussel. Anderen herinneren zich misschien interviews met Pierre Kompany, burgemeester van Ganshoren (en vader van Vincent Kompany), die getuigt over de vele jaren waarin hij overleefde als persoon zonder wettig verblijf, de verhalen van Alina Churikova, de jongste Mol ooit in het populaire televisieprogramma De Mol in 2020, of het verhaal van de veelzijdige artiest-zanger-filmmaker Baloji, die in 2024 de Vlaamse Ultima won in de categorie Film en Visuele media.

13.2.3 Helpen van mensen zonder wettig verblijf

'Dan krijgen ze hulp van kennissen of andere familie om te overleven. Sommige mensen doen beroep op die organisatie zoals [Vluchtelingenorganisatie X]. (...) Die mensen echt, die helpen je met alles, begeleiding, bellen naar daar, met school, met zelfs voeding. Die helpen je met geld, door geld te lenen van die organisatie om onze huur te betalen voor een aantal maanden.' (G.S., 23 jaar, Armenië)

Bovenstaand citaat van een Armeense jongeman is illustratief voor de afhankelijkheid van derden om te kunnen overleven. Toch blijft bij sociaal-professionals, vrijwilligers en onderwijsactoren verwarring opduiken of het bieden van hulp aan mensen zonder wettig verblijf strafbaar is of niet. Deze verwarring kan je bijna altijd herleiden tot een foute (of onvolledige) lezing van artikel 77 van de Vreemdelingenwet.

Hij die wetens en willens een persoon die geen Unieburger is, helpt of poogt te helpen om het grondgebied van een lidstaat binnen te komen of aldaar te verblijven of door te reizen, hetzij in de handelingen die de binnenkomst, de doorreis of het verblijf voorbereid hebben of ze vergemakkelijkt hebben, hetzij in de feiten die ze voltooid hebben, wordt gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot een jaar en met geldboete van zeventienhonderd euro tot zesduizend euro, of met een van de straffen alleen. (Art.77, lid 1, Vw.)

Bovenstaande lid moet je echter lezen in samenhang met lid 2 dat stelt dat het bovenstaande niet van toepassing is indien de hulp *voornamelijk om humanitaire overwegingen* verleend wordt. Humanitaire hulp kan veel vormen aannemen: medische hulp, onderwijs, onderdak, voedsel, juridische bijstand, ...

Vrijwilligers, leerkrachten, sociaal werkers, geëngageerde burens, ... plegen dus geen strafbare feiten wanneer ze mensen zonder wettig verblijf helpen.

13.2.4 Angst voor gedwongen verwijdering

Angst voor een gedwongen verwijdering loopt als een rode draad doorheen het dagdagelijkse functioneren van heel wat gezinnen zonder wettig verblijf. Deze angst situeert zich zowel thuis als in de openbare ruimte.

Een vrouw afkomstig uit Kosovo (20 jaar) die hier toekwam als 10-jarige getuigt:

'Van de politie [had ik] soms wel [schrik] ja, als je zo alleen thuis zit en de bel gaat dan denk je daar wel aan. Of soms denk je van 'zouden ze mij komen halen en terugsturen?' Ja dus dat bang zijn is er wel. (...) Bij mijn tante bijvoorbeeld, die heeft haar papieren nog steeds niet en daar zat de politie echt achter hun. Ze zijn een paar keer hun huis moeten verlaten omdat de politie op hun deur klopte en zij hadden kleine kindjes toen en die weten dat nog altijd. Zij hebben wel echt die angst.' (M., 20 jaar, Kosovo)

M., een jongeman (21) afkomstig uit Afghanistan, is sinds 2015 in België en ontving in 2019 zijn wettig verblijf. Hij vertelt dat hij nu overal naartoe kan gaan. Vroeger meed hij plaatsen zoals treinstations omdat daar vaak mensen gecontroleerd worden:

'Ik kan naar een feest, ik kan naar overal gaan naar waar ik wil gaan. Vroeger, 8 maanden ben ik niet geweest naar Dendermondestation. 8 maanden omdat ik niet durfde, ik had schrik. Daar is altijd politie. Die kunnen altijd identiteitskaart vragen. Ik heb geen identiteitskaart dus die zouden mij gewoon meenemen en in een gesloten centrum steken en dan terug. Dan kan ik niets doen. Nu heb ik geen schrik. Nu doe ik wat ik wil. Nu ben ik gewoon normaal. Als ze identiteitskaart vragen ja doe maar. Nu is het geen probleem. Zonder identiteitskaart heb je altijd schrik.' (M., 21 jaar, Afghanistan)

De wijze waarop zij opgespoord, gecontroleerd en opgevolgd worden, is sterk situatiegebonden. Enerzijds zijn er de controles als gevolg van *gerichte operaties in het kader van de handhaving van de sociale wetgeving* (vaak in horeca, bouw en tuinbouw) of als gevolg van politionele acties (wegcontrole, openbaar vervoer, gerichte acties huisjesmelkerij). Mensen zonder wettig verblijf die ten gevolge van zulke acties worden vastgehouden vormen een omvangrijke groep binnen de totale groep van mensen zonder wettig verblijf die gedwongen verwijderd wordt van het grondgebied (Matthys, 2023). Veel slachtoffers van uitbuiting worden op die manier een tweede keer gestraft. Malafide werkgevers blijven vaak buiten schot omdat het 'slachtoffer' niet meer tegen hen kan of zal getuigen.

Voorts zijn er de *(toevallige) identiteitscontroles*. Personen zonder wettig verblijf lopen net zoals Belgen en legaal verblijvende vreemdelingen altijd een risico om op het Belgisch grondgebied gecontroleerd te worden. Deze risico's hebben vaak te maken met kleine onschuldige gebeurtenissen zoals het verwikkeld raken in een auto-ongeluk, getuige zijn van een misdrijf, enz.

G.S. is een Armeense jongeman (23 jaar). In 2010 kwam hij met zijn ouders naar België. Pas in 2019 tijdens zijn universitaire studies verkreeg hij zijn wettig verblijf via regularisatie. Hij getuigt over het risico op controle voor zaken waarmee de gecontroleerde persoon zelf niets te maken heeft:

'Wat het vaakst voorkomt eigenlijk is dat je gepakt wordt met iets waarmee je niets te maken hebt. Stel je voor er is een scoutsfuif, je bent volledig normaal aan het doen en om 2u 's nachts breekt er een gevecht uit. Dan komt de politie en die beginnen ineens iedereen te controleren. Als je daar niet op tijd weg bent dan zien ze dat je geen paspoort hebt en ze vergeten dat conflict volledig en ze focussen zich op u.' (G.S., 23 jaar, Armenië)

Wanneer politiediensten identiteitsdocumenten opvragen, controleren ze bij een vreemde persoon ook de verblijfsstatus. Indien de betrokkene niet direct kan aantonen dat hij wettig op het grondgebied verblijft, voorziet art. 74/7 van de Vreemdelingenwet een bestuurlijke aanhouding van maximum 24 uur. Tijdens die periode zal de politie aan de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) vragen om de verblijfsstatus van de persoon te verifiëren. Binnen de 24 uur dient DVZ te beslissen. Als blijkt dat betrokkene nog legaal verblijft, mag hij uiteraard beschikken (Dienst Vreemdelingenzaken, 2024). Indien de betrokkene geen legaal verblijf (meer) heeft, volgt, zo mogelijk, een repatriëring. In zulke gevallen wordt een bevel tot vasthouding afgeleverd met het oog op een overbrenging naar een gesloten centrum in afwachting van een repatriëring. In de praktijk zal DVZ vaak beslissen om de betrokkene een bevel af te leveren om het grondgebied te verlaten (BGV) en zal de betrokkene worden vrijgelaten.⁹⁷ Een bevel wordt afgegeven wanneer er geen plaats is voor vasthouding in een gesloten centrum, wanneer de betrokkene afkomstig is van een land waarnaar gedwongen terugkeer zeer moeilijk of onmogelijk is, of indien verwijdering niet onmiddellijk mogelijk is wegens bv. een nakend huwelijk of ziekte.

Naast de gerichte controles in het kader van de handhaving van de sociale wetgeving en de toevallige identiteitscontroles werkt de Dienst Vreemdelingenzaken aan een *actieve opvolging van uitwijzingsbevelen* gekoppeld aan een negatieve beslissing op de verblijfsaanvraag, die gemeenten bekendmaken aan de vreemdeling. In uitvoering van het federaal regeerakkoord (Magnette et al., 2020) en de beleidsnota Asiel en Migratie van toenmalig Staatssecretaris voor Asiel en Migratie Sammy Mahdi (2020) wordt sinds 2021 een nieuwe aanpak uitgewerkt met een sterke inzet op aanklampende en effectieve coaching vanaf de afgifte van een BGV. In de nieuwe aanpak zullen ICAM⁹⁸-coaches van DVZ (dus niet langer de gemeente) de alleenstaande personen en gezinnen zonder wettig verblijf die een BGV ontvangen op een individuele en intensieve wijze opvolgen. Zij krijgen een uitnodiging voor meerdere (opvolg-) gesprekken in hun eigen regio met het oog op begeleiding op maat.

⁹⁷ Gedetailleerde maandelijkse statistieken zijn terug te vinden op de website van de Dienst Vreemdelingenzaken via <https://dofi.ibz.be/nl/figures/removals/interceptions/nationale-statistieken>

⁹⁸ Individual case management. Meer info op de website van Dienst Vreemdelingenzaken via <https://dofi.ibz.be/nl/themes/irregular-stay/alternatieven-voor-detentie>

13.3 De kwetsbare rechtpositie: weinig rechten maar niet rechteloos

Art. 191 van de Belgische Grondwet stelt dat 'Elke vreemdeling die zich op het grondgebied van België bevindt, geniet van de bescherming verleend aan personen en goederen, behoudens de bij wet gestelde uitzonderingen.' Dit onderscheid tussen Belgen en vreemdelingen, en in het bijzonder tussen onwettig verblijvende vreemdelingen, is vaak terug te vinden bij sociale instrumenten die bijdragen tot het realiseren van sociale grondrechten.

De vraag is echter hoe we de zinsnede 'behoudens de bij wet gestelde uitzonderingen', zoals vermeld in art. 191 van de Grondwet interpreteren? In de wet- of regelgeving staat immers bijna nergens letterlijk vermeld dat 'mensen zonder wettig verblijf' uitgesloten zijn van bepaalde rechten. De toekenningsvoorwaarden vereisen daarentegen wel bijna altijd dat de betrokkene een inschrijving heeft in een van de registers (bevolkingsregister, vreemdelingenregister of soms ook wachtregister). Omwille van die voorwaarde zijn weinig sociale grondrechten voldoende toegankelijk voor mensen zonder wettig verblijf. Hierdoor belanden deze mensen in een heel kwetsbare positie met verhoogde risico's op uitbuiting.

Hieronder bespreken we beknopt de toegankelijkheid van een aantal belangrijke sociale grondrechten, waaronder het recht op (vrijwilligers)werk, gezondheidszorg, huisvesting en sociale bijstand.⁹⁹ Voor onderwijsactoren is een minimaal inzicht in deze administratief-juridische kaders noodzakelijk, omdat dit een wezenlijke impact heeft op de vaak moeilijke levensomstandigheden en thuissituatie van deze gezinnen, wat uiteraard ook repercussies kan hebben op de onderwijssituatie van de kinderen die erin opgroeien. In deel 13.4 van dit hoofdstuk gaan we dieper in op het recht op onderwijs.

⁹⁹ Dit hoofdstuk is een verwerking van een bijdrage van Geert Matthys in het boek *Gezinnen na migratie*. Matthys, G. (2022). *Mensen en gezinnen op de vlucht zonder wettig verblijf*. In: D. Geldof, K. Van Acker, G. Loosveldt & K. Emmery (eds.), *Gezinnen na migratie. Hulpverlening en gezinsbeleid in een superdiverse samenleving* (pp. 255-270). Garant.

13.3.1 Legaal werken is niet mogelijk, maar er zijn wel arbeidsrechten

Werken in het zwart (= niet aangegeven arbeid) is een veel voorkomende overlevingsstrategie bij gezinnen zonder wettig verblijf.

Een jongeman met Armeense roots (23 jaar) die als 10-jarige naar België kwam getuigt:

'Je gaat overleven door zwartwerk. Als je zonder papieren woont, dan werk je in het zwart. Dat is gewoon zo, iedereen doet dat. Sommige mensen verdienen daar zeer goed hun boterham mee, sommige mensen net genoeg, sommige mensen klein beetje.' (G.S., 23 jaar, Armenië)

Een Albanese vrouw (23 jaar) die sinds haar 2 jaar in België verblijft en pas op de leeftijd van 20 jaar een wettig verblijf verkreeg, legt uit hoe haar ouders aan een inkomen raakten:

'Mijn ouders hebben ook altijd gewerkt, dat was ook altijd zwartwerk en Brussel weet dat sowieso, als ge gaat afkomen met 'ik heb nog nooit zwartgewerkt', dat bestaat niet. Dat is gewoon zever, dat klopt niet. Mijn ouders hebben dus altijd zwartgewerkt, ge kunt niet anders.' (A.C., 23 jaar, Albanië)

Voor gezinnen zonder wettig verblijf is werken in het zwart niet het resultaat van een 'vrije keuze', maar wel van een bittere noodzaak. Dit komt omdat zij normaliter niet kunnen beschikken over structurele inkomsten op basis van legale en/of aangegeven arbeid, omdat mensen zonder wettig verblijf geen toelating tot arbeid kunnen krijgen. Wanneer iemand geen toelating heeft tot arbeid (of niet beschikt over een verblijfsstatuut dat toelaat om te werken zonder arbeidstoelating) en toch arbeid verricht, is er sprake van het misdrijf 'illegale arbeid'. Bij illegale arbeid is enkel de werkgever strafbaar, niet de werknemer (art. 175 sociaal strafwetboek, sanctie niveau 4). De werkgever stelt zich hierdoor bloot aan risico's maar de grote winsten die het uitbuiten van deze werknemers oplevert, wegen voor sommige werkgevers door.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Zie jaarverslagen van Fairwork Belgium. <https://www.fairworkbelgium.be/news-and-publications/>

‘Illegale arbeid’ gaat vaak gepaard met zwartwerk maar is niet hetzelfde. Zwartwerk betekent ‘niet aangegeven arbeid’,¹⁰¹ wat wil zeggen dat de werkgever de tewerkstelling niet aangeeft en ook geen RSZ- bijdrage betaalt. De werknemer betaalt evenmin een RSZ-bijdrage en bedrijfsvoorheffing. Zwartwerk is strafbaar voor de werkgever, maar ook voor de werknemer, tenzij de werknemer wordt uitgebuit en hetzij potentieel slachtoffer van mensenhandel is, hetzij de werknemer zelf klacht neerlegt tegen zijn werkgever.

Wat veel werknemers zonder wettig verblijf – maar ook veel hulp- en dienstverleners – niet weten is dat arbeidsrechten (zoals opgenomen in de arbeidsovereenkomstenwet, de loonbeschermingswet en de arbeidswet) ook van toepassing zijn op werknemers zonder wettig verblijf. Zo hebben werknemers zonder wettig verblijf onder andere recht op correcte verloning, een verbrekings- of opzeggingsvergoeding, een maximale arbeidsduur, rusttijden, zondagsrust, moederschapsbescherming, een opzeggingstermijn of een verbrekings- of opzeggingsvergoeding in het geval van ontslag, een uitkering bij arbeidsongevallen, zelfs al werken ze in het ‘zwart’. Niettegenstaande worden veel arbeidsrechten geschonden¹⁰² en is het voor werknemers zonder wettig verblijf niet altijd makkelijk om die rechten af te dwingen.¹⁰³ Vaak is het voor hen moeilijk te bewijzen dat er sprake was van een contractuele band met een werkgever.

13.3.2 Geen recht op financiële hulp

Belgen en de meeste categorieën van legaal verblijvende vreemdelingen die geen inkomen uit arbeid (meer) hebben, kunnen terugvallen op werkloosheidsuitkeringen als ze hiervoor als werknemer voldoende hebben bijgedragen via RSZ-bijdragen op hun loon. Is dat niet het geval, dan is er voor hen nog altijd

¹⁰¹ De werkgever is strafbaar (art. 181 sociaal strafwetboek, sanctie niveau 4). Sinds 1 mei 2016 is zwartwerk ook strafbaar voor de werknemer, indien de werknemer ‘wetens en willens zo’n arbeid uitoefent wetende dat deze arbeid niet aangegeven is én er tegen de werkgever een PV werd opgesteld voor die niet aangegeven tewerkstelling’ (art. 183/1 sociaal strafwetboek, sanctie niveau 1). Niet aangegeven arbeid in hoofde van de werknemer is niet strafbaar in volgende situaties: werknemer met vervangingsuitkering, werknemer die wordt uitgebuit of potentieel slachtoffer van mensenhandel is of werknemer die zelf klacht neerlegt tegen zijn werkgever

¹⁰² Zie jaarverslagen van Fairwork Belgium. <https://www.fairworkbelgium.be/news-and-publications/>

¹⁰³ Hulpverleners die zich afvragen hoe zij aan de slag kunnen gaan met geschonden arbeidskrachten vinden waardevolle tips en informatie op www.fairworkbelgium.be.

een residuair vangnet waarbij ze het recht kunnen openen op maatschappelijke dienstverlening vanwege het OCMW onder de vorm van een (equivalent) leefloon. Dit geldt echter niet voor mensen zonder wettig verblijf. Ten aanzien van mensen zonder wettig verblijf blijft de verplichte opdracht van het OCMW ‘beperkt’ tot het verlenen van dringende medische hulp (artikel 57 § 2, 1° OCMW-wet). Hoe dan ook, een OCMW mag uiteraard meer doen dan haar wettelijke opdracht (bv. steun via voedselpakketten, noodopvang, enz.). In de praktijk gebeurt dit zelden, omdat er voor die extra hulpverlening geen terugbetaling is voorzien door de POD Maatschappelijke Integratie.

Soms zijn er nog uitzonderingssituaties waarbij mensen zonder wettig verblijf toch recht hebben op financiële maatschappelijke dienstverlening. Dergelijke gevallen zijn meestal het resultaat van hogere rechtspraak (zie o.a. Grondwettelijk Hof van 30 juni 1999 en Hof van Cassatie van 18 december 2000). Het gaat dan om overmachtssituaties die verhinderen dat de persoon of het gezin, om redenen buiten hun wil om, gevolg kan geven aan het bevel om het grondgebied te verlaten. Bijvoorbeeld een medische problematiek, het niet kunnen bemachtigen van nodige reisdocumenten, sluiting van grenzen tijdens de covid-lockdown, ...¹⁰⁴

13.3.3 Vrijwilligerswerk verboden

Heel wat onderzoek wijst op de positieve gevolgen van vrijwilligerswerk, zoals het vergroten van een netwerk, verhogen van communicatieve vaardigheden, bevorderen van het psychosociaal welzijn, enz. Veel middenveldorganisaties zullen bevestigen dat die positieve gevolgen ook gelden voor mensen zonder wettig verblijf die bij hen als vrijwilliger aan de slag zijn. De positieve gevolgen van vrijwilligerswerk voor personen zonder wettig verblijf staan in schril contrast met de wetgeving errond. De vrijwilligerswet van 3 juli 2015¹⁰⁵ stelt dat een vrijwilliger moet beschikken over een wettig verblijf. Hierdoor worden mensen zonder wettig verblijf juridisch uitgesloten van formeel vrijwilligerswerk.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Ook hier merken we in de praktijk een aantal drempels op. Vaak moet de persoon dit recht afdwingen via de arbeidsrechtbank, omdat het OCMW weigert steun te geven omdat zij hiervoor meestal niet wordt betaald door de POD Maatschappelijke Integratie. Na veroordeling door de arbeidsrechtbank wordt het OCMW wel betaald.

¹⁰⁵ Wet van 3 juli 2002 betreffende de rechten van vrijwilligers

¹⁰⁶ De vrijwilligerswet voorziet enkel een uitzondering waarbij mensen zonder wettig verblijf toch mogen ‘vrijwilligen’ indien zij nog genieten van een verlengd recht op materiële hulp in een opvangstructuur op basis van art. 7 §1-§3 van de opvangwet. Het gaat onder meer om

13.3.4 Recht op dringende medische hulp

In uitvoering van art. 57 § 2 OCMW-wet moet het OCMW 'dringende medische hulp' verlenen aan mensen zonder wettig verblijf. De modaliteiten werden opgenomen in het Koninklijk Besluit van 12 december 1996 en tal van omzendbrieven. Het gaat enkel om hulp met medisch karakter. Financiële steunverlening, huisvesting of andere dienstverlening *in natura*, zoals voeding of kleding, horen daar met andere woorden niet bij. Zowel ambulante zorg als zorg in verplegingsinstellingen komt in aanmerking. In tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, kan de dringende medische hulp ook gaan om preventieve en curatieve zorg. Het OCMW heeft de opdracht om na te gaan of aan drie voorwaarden wordt voldaan: Verblijft de hulpvrager onwettig op het grondgebied? Is de hulpvrager behoeftig? Is er een attest van een arts die de noodzakelijkheid van de zorg vaststelt?

Op sommige plaatsen werkt deze regeling heel goed, op andere plaatsen loopt die minder. De redenen zijn heel uiteenlopend (zie onder meer Roberfroid et al. (2015) in een studie van het Federaal Kenniscentrum voor de gezondheidszorg). Sommige OCMW's geven een strakke invulling aan het begrip behoeftigheid. Soms weigert het OCMW zorg omwille van voorwaarden die niet voorzien zijn in de regelgeving (bv. eisen dat betrokkene intekent op vrijwillige terugkeer, weigeren omdat verzorging beschikbaar is in het land van herkomst, ...).

'Ik heb in het lager eens mijn enkel gebroken en toen moest ik wel naar het ziekenhuis. (...) We hadden een verzekering van school uit gekregen. Ook krijgen we een medische kaart van het OCMW voor dringende medische hulp.' (A.H., 17 jaar, Albanië)

Om de toegang tot medische hulp te faciliteren werken sommige OCMW's met een 'medische kaart' met een beperkte geldigheidsduur. Sommige OCMW's moedigen mensen zonder wettig verblijf aan om deze kaart preventief aan te vragen, op een moment dat ze nog niet ziek zijn. Dit vergemakkelijkt en versnelt de toegang tot de zorgverstrekkers op het moment dat de betrokkene ziektesymptomen ontwikkelt.

---

mensen die langer opvang krijgen omwille van familiale eenheid, zwangerschap, beëindiging van het schooljaar voor kinderen, intekening vrijwillige terugkeer, onmogelijkheid om terug te keren door omstandigheden buiten hun wil om, overmachtssituaties, ... (Gildemyn et al., 2019). Op de meeste mensen zonder wettig verblijf is deze uitzondering dus niet van toepassing.

13.3.5 Huisvesting

Betaalbare kwaliteitsvolle huisvesting is een probleem voor zowat elk gezin zonder wettig verblijf. Het huren van een sociale woning hoort al niet tot de opties. De Vlaamse Codex wonen stelt dat een inschrijving in het bevolkings- of vreemdelingenregister is vereist, zowel om zich kandidaat te stellen via het inschrijvingsregister, als om een woning effectief toegewezen te krijgen.

Huren op de private huurmarkt mag, maar een persoon zonder wettig verblijf heeft geen recht op huursubsidie, huurpremie, huurtoelage, huurwaarborglening of andere ondersteunende instrumenten die huren betaalbaarder willen maken. Bovendien weigeren huiseigenaars vaak te verhuren omdat de kandidaat-huurder niet beschikt over stabiele en toereikende bestaansmiddelen. Dit duwt hen nog meer naar slechte woningen, vaak in de handen van huisjesmelkers, zonder perspectieven op kwaliteitsvollere huisvesting.

Wanneer geen oplossing wordt gevonden op de private huurmarkt, resten nog weinig oplossingen.¹⁰⁷ Enkel het logeren op de sofa bij vrienden of kennissen, vrijwilligersinitiatieven en de nachtopvang zijn dan nog een optie. Hierbij is het belangrijk om aan te stippen dat niet alle nachtopvanginitiatieven mensen zonder wettig verblijf toelaten.

In theorie hebben 'minderjarigen die samen met hun ouders illegaal in het land verblijven' sinds 2004 – mits te voldoen aan een aantal voorwaarden – een afdwingbaar recht op 'materiële opvang' op basis van artikel 57 § 2, 2° van de OCMW-wet en het KB van 24 juni 2004. Een aanvraag verloopt via het OCMW van de feitelijke verblijfsplaats, waarop Fedasil in uitvoering van het Koninklijke Besluit een opvangplaats dient toe te kennen. Bovendien stelt dit KB 2004 dat een begeleidingstraject moet worden opgesteld dat op twee sporen dient in te zetten. Het eerste spoor van het begeleidingstraject is gericht op het verkennen van eventuele mogelijkheden om alsnog verblijfsrecht te verkrijgen. Indien dit niet lukt, wordt er hulp voor vrijwillige terugkeer aangeboden. Fedasil neigt hier naar een eenzijdige invulling van het spoor 'terugkeer', waarbij de vraag rijst of de toets naar andere mogelijkheden tot wettig verblijf wel effectief of voldoende grondig gebeurt. Die 'eenzijdige' invulling van het KB verklaart deels de geringe populariteit bij gezinnen zonder wettig verblijf om hier een

---

¹⁰⁷ Ze hebben in de praktijk geen toegang tot residentiële opvang door de CAW's, omdat zij hun verblijf niet kunnen betalen en het OCMW bijna nooit voorziet in een tussenkomst voor hen.

beroep op te doen. Uiteraard spelen nog andere oorzaken mee. Op basis van gesprekken met deelnemers aan onze lerende netwerken (zie ook hoofdstuk 2) merken we nog andere oorzaken, zoals onwetendheid bij zowel de doelgroep als bij de OCMW-medewerker, maar ook een zekere handelingsverlegenheid bij sommige OCMW-medewerkers om hen over deze mogelijkheid iets te vertellen. De geïsoleerde locatie waaraan mensen worden toegewezen, zorgt voor een noodzakelijke verandering van school voor de kinderen en voor een breuk in bestaande begeleiding, waardoor de zo noodzakelijke vertrouwensrelatie weer van nul dient opgebouwd te worden.

Zoals vermeld in het Federale regeerakkoord 2020-2024 (Magnette et al. 2020) en de beleidsverklaring (Mahdi, 2020) van voormalig Staatssecretaris voor Asiel en Migratie Sammy Mahdi, maken pilootprojecten rond opvang en oriëntatie voor mensen zonder wettig verblijf als traject naar een duurzame oplossing deel uit van de wijze waarop deze regering onwettig verblijf wil tegengaan. In het kader van deze projecten zal door de verschillende bevoegde instanties op lokaal, regionaal en federaal niveau en middenveldorganisaties worden samengewerkt, elk vanuit hun eigen bevoegdheid en expertise. De pilootprojecten staan in voor opvang in combinatie met een traject van toekomstoriëntering waarbij alle opties met de betrokkene worden bekeken. Het kan gaan om een nieuwe verblijfsaanvraag (bv. verzoek internationale bescherming, humanitaire aanvraag art. 9 bis, ...), maar ook om begeleide en ondersteunde terugkeer naar het herkomstland. Een aantal steden en middenveldorganisaties zijn in 2022 reeds gestart met eigen initiatieven. Momenteel lopen er projecten in Gent, Antwerpen, Brugge en Brussel.

13.4 Recht op onderwijs

In dit onderdeel gaan we dieper in op het recht op onderwijs. We analyseren een aantal topics die dit recht op onderwijs beïnvloeden. We bespreken het recht op een diploma, subsidies voor scholen, de leerplicht, schoolreizen naar het buitenland, de schoolverzekering, de toegang tot schooltoelagen, het oppakken van kinderen op school, stages en alternerend leren-werken.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Hoewel onderwijs behoort tot de bevoegdheid van de gewesten, zijn heel wat deelaspecten een federale bevoegdheid (bv. leerplicht, schoolreizen naar buitenland, oppakken van kinderen op school, enz.).

De topics die aan bod zullen komen, distilleerden we uit de studiedagen (thema 'gezinnen zonder wettig verblijf') die we organiseerden aan de Arteveldehogeschool en uit de bijeenkomsten van het lerend netwerk 'gezinnen zonder wettig verblijf' die we hebben opgezet in samenwerking met Fedasil in de periode 2022-2024. Gedurende twee academiejaren kwamen we met dit lerend netwerk samen, waarbij het thema 'onderwijs voor gezinnen zonder wettig verblijf' uitvoerig aan bod kwam (zie ook hoofdstuk 2).

De geselecteerde topics hebben een directe invloed op de concrete onderwijs-situatie van de jongere. Hoe de jongere zonder wettig verblijf hiermee omgaat of dit beleeft, maken we waar mogelijk zichtbaar met citaten afkomstig uit diepte-interviews met jongeren die een groot deel van hun onderwijsloopbaan in onwettig verblijf hebben gelopen (zie ook hoofdstuk 2 en paragraaf 13.1).

13.4.1 Kinderen hebben recht op onderwijs

Heel wat internationale mensenrechtenverdragen met een variërende afdwingbaarheid formuleren het recht op onderwijs (De Groof en Ornelis, 1999). Vermeldenswaardig zijn onder meer: artikel 2 van het Eerste Toegevoegde Protocol bij het Europees Verdrag van 20 maart 1952 tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (E.V.R.M.), artikelen 18 en 19 van het Internationaal Verdrag van 16 december 1966 inzake Burgerlijke en Politieke Rechten (I.V.B.P.R.), artikel 13 en 14 van het Internationaal Verdrag van 16 december 1996 inzake economische, sociale en culturele rechten (IVESCR), artikelen 28 en 29 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (I.V.R.K.) aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989, artikel 14 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie van 7 december 2002.

Artikel 24 § 3 van de Belgische Grondwet verankert het recht op onderwijs voor elke persoon die zich op het grondgebied bevindt: 'Ieder heeft recht op onderwijs, met eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden. De toegang tot het onderwijs is kosteloos tot het einde van de leerplicht.'

De Grondwet bepaalt verder in artikel 191: 'Iedere vreemdeling die zich op het grondgebied van België bevindt, geniet de bescherming verleend aan personen en goederen, behoudens de bij wet gestelde uitzonderingen'. De beschermde rechten slaan op het genot van de fundamentele rechten en vrijheden,

waaronder ook het recht op onderwijs (De Groof & Ornelis, 1999). De Grondwet spreekt enkel over 'vreemdelingen die zich op het grondgebied bevinden', los van het feit of zie hier 'legaal' of 'illegaal' verblijven. Voor het recht op onderwijs heeft de wet- of decreetgever geen uitzondering ingesteld (De Clerck, Vandehole et al., 2011a; Bouckaert, 2008). Hieruit volgt dat ook kinderen zonder wettig verblijf recht op onderwijs hebben.

Aangezien de toegang tot het onderwijs wettelijk of decretaal niet gelinkt is aan de voorwaarde van het hebben van een wettig verblijf, kunnen we het gebrek aan onderscheid tussen vreemdelingen die hier legaal en illegaal verblijven ook doortrekken naar de toegang tot scholen. Toch doken in het verleden regelmatig problemen op inzake toegang tot scholen voor deze doelgroep. De gemeenschapsministers van onderwijs en de federale minister van Binnenlandse Zaken hebben in 1994 reeds afspraken gemaakt om de toegang tot onderwijs te verzekeren. Omdat problemen op het terrein zich bleven voordoen, werd in 1999 een omzendbrief opgesteld om duidelijk de richtlijnen en modaliteiten te bepalen waaronder kinderen zonder wettig verblijf toegang zouden hebben tot onderwijsinstellingen (Bouckaert, 2007). Toch bleef er bij heel wat scholen onzekerheid bestaan over de praktische toepassing van het recht op onderwijs voor kinderen zonder wettig verblijfsstatuut. Om hieraan tegemoet te komen vaardigde Marleen Vanderpoorten, toenmalig Vlaams minister van Onderwijs, in 2003 een nieuwe omzendbrief uit met concrete richtlijnen die het recht op onderwijs van deze kinderen binnen het basisonderwijs en het secundair onderwijs moest garanderen.

Deze omzendbrief herhaalde nogmaals dat alle kinderen die op het Belgisch grondgebied verblijven recht hebben op onderwijs. Hierbij wordt ook verwezen naar het decreet van 28 juni 2002 betreffende gelijke onderwijskansen-I (verder gelijkekansendecreet genoemd) dat voor alle kinderen voorziet in een principieel inschrijvingsrecht in de school die het kind en diens ouders (ook genderneutraal) verkiezen. De omzendbrief stelt uitdrukkelijk dat een inschrijving van een kind niet geweigerd kan worden op grond van de vaststelling dat het verblijfsstatuut van de kandidaat-leerling of diens ouder niet in orde is. Ook zonder bewijs van identiteit kan het kind ingeschreven worden, al moet het kind wel effectief aanwezig zijn bij de inschrijving, om fictieve inschrijvingen te vermijden. Kinderen zijn bovendien subsidieerbaar en verzekeraar en hebben recht op een diploma.

De omzendbrief verwijst tevens naar een in 1994 gemaakte afspraak tussen de Vlaamse minister van Onderwijs en de federale minister van Binnenlandse

Zaken waarbij kinderen zonder wettig verblijfsstatuut subsidieerbaar of financierbaar zijn. Vanuit hun onzekerheid schreven sommige scholen deze leerlingen ten onrechte als vrije leerling in waardoor hen het recht op studiebekrachtiging werd ontzegd. Bovendien stelt de omzendbrief dat 'aan iedere leerling – ongeacht zijn verblijfsstatuut – die op regelmatige wijze de lessen heeft gevolgd en op het einde van de studieperiode geslaagd is, een getuigschrift/diploma afgeleverd moet worden.'

13.4.2 Leerplicht

Het recht op onderwijs voor deze kwetsbare groep is doorgaans goed gekend bij onderwijsactoren. Een vraag die regelmatig opnieuw opduikt bij onderwijsactoren is of deze kinderen naast hun recht om onderwijs te mogen volgen ook leerplichtig zijn. Om een antwoord te vinden op de vraag of kinderen zonder wettig verblijf leerplichtig zijn, moeten we de wet betreffende de leerplicht van 29 juni 1983 (B.S. 06/07/1983), hierna leerplichtwet genoemd, van naderbij bekijken.¹⁰⁹

Artikel 1 van de wet betreffende de leerplicht van 29 juni 1983 zegt het volgende:

§ 1 Voor de *minderjarige* is er *leerplicht* gedurende de periode van 12 jaren die aanvangt met het schooljaar dat begint in het jaar waarin hij de leeftijd van 5 jaar bereikt en eindigt op het einde van het schooljaar in het jaar tijdens hetwelk hij 18 jaar wordt.

§ 7 Voor de *minderjarige* van vreemde nationaliteit die immigreert *samen met de personen die de ouderlijke macht uitoefenen*, of hem in rechte of in feite onder hun bewaring hebben, gelden de bepalingen van dit artikel *vanaf de 60ste dag* na die waarop voornoemde personen werden ingeschreven in het vreemdelingen-, het wacht- of in het bevolkingsregister van de gemeente van hun verblijfplaats.

Het moge duidelijk zijn dat op basis van artikel 1, § 1, eerste lid, als basisregel geldt dat er voor elke leerling die hier feitelijk verblijft een leerplicht geldt die start op 1 september van het jaar waarin het kind vijf jaar wordt.

¹⁰⁹ De leerplicht is één van de residuaire federale onderwijsmateries waardoor Vlaanderen de leerplichtwet niet kan aanpassen.

Artikel 1, § 7 laat zich lezen als een uitzondering op deze basisregel. Het gaat om een uitzondering die enkel en alleen van toepassing is op minderjarige vreemdelingen die vergezeld zijn van hun ouders die recent in het rijksregister werden ingeschreven. Zij krijgen een uitstel van 60 dagen¹¹⁰ na inschrijving in het rijksregister. Dit uitstel voor begeleide minderjarige vreemdelingen doet uiteraard geen afbreuk aan het leerrecht dat vanaf dag één op het grondgebied al van toepassing is op alle kinderen met een vreemde nationaliteit. Niets belet deze ouders om hun kind reeds vroeger in te schrijven op een school (of in te stappen in het systeem van thuisonderwijs).

Het uitstel van 60 dagen in artikel 1, § 7 is echter niet toepasbaar op kinderen zonder wettig verblijf. Kinderen zonder wettig verblijf staan niet (meer) ingeschreven in het vreemdelingen-, wacht- of bevolkingsregister. Daarom vallen zij *stricto sensu* niet onder de uitstelregeling van zestig dagen.

Onterecht wordt hier soms uit geconcludeerd dat leerlingen zonder wettig verblijf niet zouden vallen onder de leerplicht, omdat een inschrijving in het wachtregister, vreemdelingenregister of bevolkingsregister ontbreekt. Dit lijkt ons een foute interpretatie. Als een leerling niet valt onder de uitzonderingsregeling opgenomen in artikel 1, § 7 van de leerplichtwet, dient men onverkort terug te vallen op de basisregel zoals geformuleerd in artikel 1, § 1 die stelt dat er een leerplicht geldt voor elke minderjarige.

AGODI, het Agentschap voor Onderwijsdiensten van de Vlaamse overheid, speelt een belangrijke rol bij de controle op de leerplicht. Zij gaat voor elk leerplichtig kind in het Vlaams Gewest in het begin van het schooljaar na of het kind ingeschreven is in een erkende school, thuisonderwijs volgt of een vrijstelling van leerplicht heeft (AGODI, 2019).

De ouders van de kinderen die het AGODI niet terugvindt in de beschikbare leerlingenlijsten, maar wel leerplichtig zijn, krijgen een brief. Daarin vraagt

¹¹⁰ Het uitstel van 60 dagen dat werd opgenomen in artikel 1, § 7 van de leerplichtwet, is in eerste instantie ingegeven vanuit praktische overwegingen. Een gezin dat pas gemigreerd is naar ons land, heeft op korte tijd zoveel zaken te regelen, dat het niet evident is om in alle gevallen al een school te hebben gevonden voor hun leerplichtig kind vanaf dag één. Bovendien is de woonplaats voor bepaalde nieuwkomers bij het begin van hun migratietraject niet altijd stabiel (bv. bij verzoekers om internationale bescherming). Dit uitstel van 60 dagen vermijdt dat kinderen slechts enkele weken op school 1 vertoeven, om na een eerste aanpassing opnieuw te moeten verhuizen naar een school 2, indien men zou verhuizen naar een veel verder gelegen stad of gemeente.

AGODI aan de ouders om hun kinderen alsnog aan de leerplicht te laten voldoen. Als de ouders geen antwoord geven, stuurt AGODI de dossiers van de leerplichtigen door naar de gemeenten voor verder onderzoek. Als uit het antwoord van de gemeente blijkt dat het kind niet voldoet aan de leerplicht, wordt een verslag opgestuurd naar de procureur die vervolging kan instellen. Cruciaal in dit hele verhaal van controle op de leerplicht, is dat de daarbij horende ketenaanpak start met aangeleverde gegevens uit het rijksregister die gekruist worden met de gegevens van de scholen die aangeleverd worden aan AGODI.

Kinderen zonder wettig verblijf ontbreken in dit verhaal omdat zij niet beschikken over een rijksregisternummer. Hierdoor blijven ouders zonder wettig verblijf die hun kinderen niet op een school hebben ingeschreven volledig buiten beeld, zeker binnen de taken die aan het AGODI zijn opgelegd m.b.t. controle van de leerplicht.

Van Avermaet et al. (2010) pleiten in dit verband voor een eenduidig overheidsbeleid met een afdwingbare leerplicht, ook voor kinderen zonder wettig verblijf. Het bestaande wettelijk kader is volgens hen niet sluitend. Op dit moment hebben welzijnsactoren geen stok achter de deur bij hardnekkige spijbelaars. Zij pleiten dan ook voor een wettelijk kader dat duidelijk regelt hoe deze kinderen opgevolgd kunnen worden.

13.4.3 Het bekomen van een verblijfsstatuut via onderwijs

Kinderen zonder wettig verblijf moeten gestimuleerd worden om naar school te gaan. Belangrijk is wel dat aan het kind of de ouders geen valse beloftes worden gedaan door te stellen dat een regelmatig schoollopen en het halen van sterke schoolrapporten hun kansen op verblijf aanzienlijk kunnen vergroten.

De ministeriële omzendbrief GD/2003/03 van 24 februari 2003 betreffende het recht op onderwijs voor kinderen zonder wettig verblijfsstatuut stelt uitdrukkelijk dat:

‘... een inschrijving op een school, het schoollopen of het behalen van een getuigschrift of diploma op geen enkele wijze voor betrokkene zelf, noch voor zijn/haar familie enige garantie kan bieden en geen rechten creëert m.b.t. de asielprocedure, het verblijfsrecht, de toepassing van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang

tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen.'

Hiermee wou de federale overheid duidelijk aangeven dat schoollopen geen bescherming biedt tegen mogelijke verwijderingsmaatregelen, geen rechten opent op een verblijfsstatuut, en in het geval van een verzoeker om internationale bescherming, geen invloed heeft op de slaagkansen van hun beschermingsaanvraag. Hiermee kon de overheid vermijden dat het recht op onderwijs het federale beleid rond toegang, verblijf en verwijdering van vreemdelingen zou tegenwerken of onmogelijk maken.

We kunnen dus stellen dat het volgen van onderwijs geen rechten creëert op een wettig verblijf. Hierop zijn twee belangrijke nuances of kanttekeningen te maken. Schoollopen kan in het kader van de verblijfsreglementering wel een rol spelen in twee situaties:

- Schoollopen kan leiden tot een tijdelijke verlenging van het bevel om het grondgebied te verlaten tot het einde van het schooljaar, indien het gaat om een (eerste) bevel dat werd betekend na de start van de paasvakantie. We bespreken dit verder in paragraaf 13.4.5.
- Schoollopen kan ook ondersteunend werken ten behoeve van een regularisatieaanvraag (regularisatie van verblijf om humanitaire redenen op basis van artikel 9bis van de Vreemdelingenwet). In haar activiteitenverslag voor het jaar 2020 gaf Dienst Vreemdelingenzaken (2021) voor het eerst sinds lang uitleg over haar toetsingskader voor de behandeling van aanvragen 9bis. DVZ herhaalt dat er geen criteria ten gronde voor humanitaire regularisatie staan opgenomen in de Verblijfswet. Wel toetst DVZ bij de behandeling van de aanvragen verschillende elementen die positief of negatief meegenomen worden in de beoordeling van een aanvraag. DVZ stelt dat het onmogelijk is om een exhaustieve lijst van positieve of negatieve elementen op te sommen. Eén van de elementen die positief in rekening kunnen worden gebracht, maar nooit automatisch tot een regularisatie leiden, zijn bv. de duur van het verblijf in België en de integratie, samen met schoolgaande kinderen gedurende de verschillende jaren (minstens lager onderwijs). Wanneer DVZ overgaat tot regularisatie krijgt het gezin in eerste instantie een tijdelijk verblijfsrecht onder de vorm van een elektronische A-kaart geldig voor twee jaar (daarvoor één jaar). Deze machtiging tot tijdelijk verblijf is gekoppeld aan voorwaarden die expliciet vermeld worden op de beslissing. Mits voldaan wordt aan deze voorwaarden kan een verlenging van dit tijdelijk verblijf verkregen worden. Deze voorwaarden

staan vermeld in de beslissing en zijn vaak gelinkt aan de argumenten die geleid hebben tot de regularisatie (bv. bewijzen van studievoortgang, bewijzen van werk, bewijzen van onderhouden van gezinsband, ...), alsook een geldig paspoort. DVZ zal in de praktijk dit tijdelijke verblijf na 5 jaar omzetten in een definitief verblijf (gunst!) onder de vorm van een elektronische B-kaart. Dit onbeperkte verblijfsrecht is niet langer verbonden aan het vervullen van specifieke voorwaarden (Matthys, 2023).

De voorwaardelijke periode van 5 jaar en het daarbij horende risico dat men toch nog kan teruggestuurd worden voelt oneerlijk aan. Een Albanese vrouw (23 jaar) die sinds haar 2 jaar in België verblijft en pas op de leeftijd van 20 jaar samen met haar ouders en jongere broer een wettig verblijf verkreeg getuigt:

'In die één jaar tijd moet ge constant uw integratie bewijzen en tonen dat ge uw best doet. Ik heb dan gevoel van, ik ben hier al 22 jaar, ik ben ondertussen 23, wat moet ik nu nog meer zitten bewijzen? Alé we studeren en zo. Gelijk mijn mama bv. morgen begint ze met Nederlandse lessen want ze moest eerst een Nederlandse test doen en dan bepalen ze uw niveau en bij mijn mama was dat niveau 1. Dus, ze kan wel spreken en zo maar ze is niet goed in haar grammatica, dus eigenlijk moet ze van nul beginnen zeg maar. En als bijvoorbeeld in die één jaar tijd, als je uw best niet doet, als je niet naar school gaat of je werkt niet, dan is de kans groot dat ze je verblijfsvergunning terug afpakken omdat ge u niet bewijst. Ik vind dat een beetje oneerlijk. Ik ben dus wel blij dat het in orde is maar het heeft gewoon te lang geduurd. (...) Ahja, en dan was het ook zo dat ge niet ten laste moogt vallen van het OCMW. Alé voor ons is dat niet echt nodig, we hebben het in die 22 jaar niet echt nodig gehad, het altijd zelf kunnen fixen dus het is niet dat we er willen van profiteren. Maar als ge het dan anders bekijkt, mensen die bijvoorbeeld 10 jaar geleden die papieren hebben gekregen, stel dat zij dan een aanvraag indienen voor een leefloon ofzo dan kunnen ze dat perfect doen. Maar gelijk bij ons, Stad Gent zei zelf ook: nu dat ge uw verblijfsvergunning hebt gekregen, val het OCMW niet ten laste want dat heeft dan invloed en is de kans groot dat ze de verblijfsvergunning toch niet gaan verlengen. Ik vind dat onlogisch om eerlijk te zijn. Ik denk dan; die andere mensen mogen dat wel doen en ik mag dat niet doen. Dat zijn bijvoorbeeld van die kleine dingen dat het oneerlijk maakt.' (A.C, 23 jaar, Albanië)

13.4.4 Volgen van stages – deeltijds leren en werken (dual learning)

'Ik heb 3 jaar stage gedaan in een restaurant. Dus omdat ik geen verblijfsvergunning had en geen identiteitskaart. Ik moest dat doen. Ik moest naar school gaan en stage doen anders kon gemakkelijk de politie mij pakken.'
(M., 21 jaar, Afghanistan)

Zoals toegelicht in paragraaf 13.3.1 is legaal werken niet mogelijk. Ook studentenarbeid is wettelijk niet mogelijk. Hierop bestaan twee uitzonderingen: stages en een opleidingstraject in het kader van deeltijds leren en werken.

Jongeren zonder wettig verblijf mogen ongeacht hun leeftijd toch werken in het kader van een stage. Het moet wel gaan om een stage die een verplicht onderdeel uitmaakt van de opleiding (art.9 van het Koninklijk Besluit van 2 september 2018).¹¹¹ Noch de werkgever, noch de stagiair moet hiervoor een werktoelating aanvragen. Het kan gaan om stages in het hoger onderwijs, maar evenzeer om stages in het kader van een stageovereenkomst alternerende opleiding (SAO).

Werken in het kader van een deeltijdse arbeidsovereenkomst (DA) of in het kader van overeenkomst alternerende opleiding (AOA), kan als jongere zonder wettig verblijf ook (art. 7 van het Koninklijk Besluit van 2 september 2018), indien het opleidingstraject werd afgesloten voor de leeftijd van 18 jaar. Het Departement Werk en Sociale Economie stelt in een publieke nota (2024) dat deze opleidingstrajecten na de 18de verjaardag mogen verdergezet worden indien de leerling (niet) meer over een wettig verblijf beschikt. Na de leeftijd van 18 jaar kan de jongere nog veranderen van onderneming of opleidingsverstrekker als deze kadert binnen hetzelfde opleidingstraject (met dezelfde naam).

In de praktijk wordt dit recht niet altijd gerealiseerd, omdat zowel opleidingsverstrekkers, werkgevers, maar ook sociaal inspecteurs niet altijd op de hoogte zijn van deze wettelijke uitzonderingen.

¹¹¹ Koninklijk Besluit van 2 september 2018 houdende de uitvoering van de wet van 9 mei 2018 betreffende de tewerkstelling van buitenlandse onderdanen die zich in een specifieke verblijfssituatie bevinden, BS 17 september 2018.

13.4.5 Gedwongen verwijderingen tijdens het schooljaar

Bij heel wat onderwijsactoren leeft het idee dat gezinnen met schoolgaande kinderen tijdens het schooljaar beschermd zijn tegen een gedwongen verwijdering van het grondgebied. Dat klopt niet. De vreemdelingenwet voorziet immers dat personen die niet meer beschikken over een wettig verblijf gedwongen van het grondgebied kunnen worden verwijderd indien zij zelfstandig geen gehoor hebben gegeven aan het bevel om het grondgebied te verlaten. Merk op dat een minderjarig kind dat vergezeld wordt door een ouder of voogd zelf geen bevel krijgt om het grondgebied te verlaten. Het kind volgt echter het bevel om het grondgebied te verlaten dat aan de ouder werd betekend.

Het misverstand dat ouders van kinderen zonder wettig verblijf beschermd zijn tegen een gedwongen verwijdering heeft vermoedelijk te maken met de wettelijke mogelijkheid die wordt geboden om in heel specifieke omstandigheden via de Dienst Vreemdelingenzaken een opschorting te krijgen van de uitvoering van een verwijderingsmaatregel tot het einde van het schooljaar (waarbij een verlenging in geval van tweede zittijd ook toegestaan kan worden). Die mogelijkheid wordt geboden door de 'Omzendbrief van 23 april 2003 betreffende de verwijdering van gezinnen met schoolgaande kinderen van minder dan 18 jaar – Optreden van politiediensten in scholen'. Deze omzendbrief kreeg een actualisatie door de omzendbrief van 2 januari 2016.¹¹² Niet alle gezinnen zonder wettig verblijf komen hiervoor in aanmerking. De mogelijkheid tot opschorting is immers enkel van toepassing op een 'eerste bevel'. Dat 'eerste bevel' moet bovendien genomen zijn in de periode vanaf het begin van de paasvakantie tot het einde van het schooljaar. Anders gezegd, indien het gezin reeds vroeger zijn eerste bevel ontvangt (bv. in oktober of maart), kan het niet genieten van deze mogelijkheid tot opschorting. Bovendien moet het kerngezin¹¹³ (of een begeleidende instantie) zelf het initiatief nemen om deze aanvraag in te dienen. De website van de Dienst Vreemdelingzaken vermeldt niets over deze mogelijkheid, noch over de concrete werkwijze die gevolgd dient te worden om dit aan te vragen. Voorts is het onduidelijk in welke mate

¹¹² Omzendbrief tot wijziging van de omzendbrief van 29 april 2003 betreffende de verwijdering van gezinnen met schoolgaand kind(eren) van minder dan 18 jaar. – Optreden van politiediensten in scholen (BS. 14/01/2016).

¹¹³ In de omzendbrief beschouwt men als 'leden van het kerngezin van het betrokken kind': de ouder(s); de samenwonende partner van de ouder; de inwonende broers en zussen, die nog geen eigen gezin hebben; de inwonende ascendenten.

Fedasil de opvangstructuren instrueert om gezinnen die in aanmerking komen voor zo'n maatregel proactief te brieven over deze mogelijkheid.

13.4.6 Oppakken van kinderen op school in het kader van gedwongen verwijdering

'Ik voelde me veiliger op school. Er waren (...) leerkrachten die zeiden van als je op school bent, de politie kan je hier niet komen oppakken, want dat staan wij niet toe. En daarom voelde ik me veiliger op school dan thuis.' (O., 15 jaar, Kosovo)

In de vorige paragraaf lieten we al optekenen dat een gezin zonder wettig verblijf wel degelijk tijdens het schooljaar het voorwerp kan uitmaken van een verwijderingsmaatregel, zelfs al zijn er schoolgaande kinderen. Uitzonderingen hierop zijn situaties waarbij het gezin een opschorting heeft verkregen van de Dienst Vreemdelingzaken. In de situaties waarbij een gedwongen verwijdering wél mogelijk is, stelt zich de vraag in welke mate de school van het kind hierin betrokken kan worden.

Rond het oppakken van kinderen op school werden in 1994 de eerste afspraken gemaakt tussen de toenmalige Vlaamse minister van Onderwijs en de toenmalige Federale minister Binnenlandse Zaken. Deze afspraken werden bespoedigd door een reeks van incidenten waarbij kinderen zonder wettig verblijf op school werden meegenomen door de politie met het oog op een gedwongen verwijdering en resulteerden in de 'Omzendbrief van 29 april 2003 betreffende de verwijdering van gezinnen met schoolgaande kinderen van minder dan 18 jaar. Optreden van politiediensten in scholen', met een actualisatie in 2016.¹¹⁴ Deze (geactualiseerde) omzendbrief biedt een handelingskader voor politiediensten. De omzendbrief opent door te zeggen dat 'het verwijderen van gezinnen met schoolgaande kinderen een delicate aangelegenheid is die met de grootste omzichtigheid moet worden uitgevoerd'. Daarnaast biedt de omzendbrief ook de mogelijkheid tot tijdelijke schorsing van de uitvoering van een verwijderingsmaatregel:

¹¹⁴ Omzendbrief tot wijziging van de omzendbrief van 29 april 2003 betreffende de verwijdering van gezinnen met schoolgaand kind(eren) van minder dan 18 jaar. – Optreden van politiediensten in scholen (BS. 14/01/2016).

Algemene principes en basisregels in de Omzendbrief van 29 april 2003 betreffende de verwijdering van gezinnen met schoolgaande kinderen van minder dan 18 jaar. Optreden van politiediensten in scholen', met een actualisatie in 2016:

- Bij de uitvoering van een verwijderingsmaatregel waarbij schoolgaande kinderen betrokken zijn, wordt opgetreden voor of na de onderwijstijd. Deze onderwijstijd omvat tevens stages, uitstappen en voor- en naschoolse opvang. Het is dus niet toegestaan kinderen af te halen tijdens de onderwijstijd in de school. Er wordt aangeraden om de kinderen niet op te wachten aan de schoolpoort. Dit kan enkel worden toegelaten indien er een gevaar bestaat dat het kind aan de school zou worden achtergelaten of wanneer zijn ouders niet meer in staat zijn om hem thuis op te wachten omdat ze door de politie zijn aangehouden.
- De politiediensten treden op met de nodige discretie. De opdracht wordt steeds uitgevoerd in burger en de agenten dienen van hun hoedanigheid te doen blijken door middel van het legitimatiebewijs waarvan zij houder zijn (...).
- De schooldirectie wordt in elk geval ingelicht door de betrokken politiedienst over de opdracht, vooraleer er opgetreden wordt aan de schoolpoort of in de nabijheid van de school en wordt bij de uitvoering van de opdracht betrokken om een betere begeleiding van het kind te kunnen verzekeren.
- Bij de uitvoering van de opdracht zullen de politieambtenaren, indien mogelijk, vergezeld zijn van een lid van het gezin van het betrokken kind. Indien dit niet mogelijk is en er uit de verkregen informatie blijkt dat het betrokken kind het Nederlands, Frans, Duits of *in casu*, het Engels niet voldoende beheerst, zal de politiedienst proberen een beroep te doen op een tolk. Hiervoor wordt een beroep gedaan op het personeel van de Sociale Dienst van de stad, gemeente of op het gespecialiseerd personeel van de politiediensten.
- De politieambtenaren wordt gevraagd om gezinnen op te vangen op een plaats die aangepast is aan de behoeften van gezinnen.
- De schooldirectie wordt in elk geval op de hoogte gebracht door de Dienst Vreemdelingzaken, indien een schoolgaand kind niet meer naar de school zal komen, naar aanleiding van de uitvoering van een verwijderingsmaatregel.

Op een aantal vlakken betekent de geactualiseerde omzendbrief een versterking van het recht op onderwijs, voor andere elementen eerder een verzwakking. Het bestek van dit artikel laat geen uitgebreide analyse toe. Een versterking is dat de geactualiseerde omzendbrief een betere bescherming in tijd en ruimte biedt.

Het begrip 'schooltijd' werd verruimd naar 'onderwijstijd', waardoor voortaan ook stages, uitstappen en voor- en naschoolse opvang gevrijwaard blijven van een eventueel bezoek van politie in het kader van een gedwongen verwijdering. De verplaatsingstijd van het kind van én naar de school staat niet opgenomen in de definitie.

Niettegenstaande dat de geactualiseerde omzendbrief 'onderwijstijd' heel concreet definieert en afbakt, bestaat er verwarring over het feit of de verplaatsingstijd van en naar de school ook deel uitmaakt van de 'onderwijstijd'. Die verwarring ontstond door uitspraken van de toenmalige Staatssecretaris voor Asiel en Migratie, Theo Francken. Op een commissievergadering in de Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers d.d. 2 maart 2016¹¹⁵ verklaarde Francken 'dat de omzendbrief niet werd gewijzigd om gezinnen met schoolgaande kinderen strenger te kunnen aanpakken, wel om de onderwijstijd – met inbegrip van de verplaatsing naar en van de school – te vrijwaren van een eventueel politieoptreden'.

Op 5 december 2016¹¹⁶ stelde Kamerlid Monica De Coninck een schriftelijke vraag hierover aan de Staatssecretaris. De Coninck verwijst in haar vraag naar een optreden van de politie van Turnhout waarbij twee Armeense kinderen zonder wettig verblijf van de bus werden gehaald op weg naar school. Ze wijst erop dat in de geactualiseerde omzendbrief geen wijzigingen terug te vinden zijn om de politie niet langer te laten optreden op weg van of naar de school. Francken antwoordt op 31 maart 2017 'dat de omzendbrief duidelijk stelt dat kinderen niet mogen worden afgehaald tijdens de onderwijstijd in de school. Dit betekent dus onder meer dat aanhouden niet mogelijk is wanneer ze op weg zijn van en naar de school.'

115 Parl. Vr. nr. 8697 (B. Hellings) over 'de handelswijze van de politie in scholen bij gedwongen verwijderingen', Kamer 2015-2016, CRIV 54 COM 353, 17-18.

116 Parl. Vr. nr. 956 van 5 december 2016 (M. De Coninck) over 'Het optreden van politiediensten op de weg naar school', Kamer 2016-2017, QRVA 54/112, 318

Ook toenmalig minister van Onderwijs, Hilde Crevits, speelde regelmatig in op het feit dat de geactualiseerde omzendbrief kinderen beschermt op weg van en naar de school. In de plenaire vergadering van 27 januari 2016 van de Vlaamse Kamer laat ze optekenen dat ten gevolge van een wijziging aan de omzendbrief 'een bepaling is opgenomen dat kinderen niet meer van de bus kunnen worden geplukt in het kader van een uitwijzing'.¹¹⁷ Later zou Crevits dit opnieuw herhalen op een commissievergadering onderwijs van 1 februari 2018.¹¹⁸ 'Er bestaat een omzendbrief betreffende de verwijdering van gezinnen met schoolgaande kinderen jonger dan 18 jaar. Die omzendbrief dateert van 2003, en werd in 2015 aangepast. Die aanpassing is er gekomen naar aanleiding van een overleg tussen mijn medewerkers en de Dienst Vreemdelingenzaken en Staatssecretaris Francken, naar aanleiding van jongeren die eind 2014 zijn opgepakt op de bus, onderweg naar school. Die aanpassing was een belangrijke stap vooruit, omdat het begrip 'onderwijstijd' is aangepast en ook de weg van en naar school mee opgenomen is, zodat je kinderen dus niet zo op de bus kunt oppakken. Het gaat dan om de weg van en naar school, de stages, de schooluitstappen, voor- en naschoolse opvang. Die zijn daar nu expliciet in opgenomen.'

De herhaaldelijke uitspraken van Francken in de Kamer en Crevits in de Vlaamse Commissie Onderwijs stroken echter niet met de inhoud van de geactualiseerde omzendbrief. Dit zorgt niet alleen voor blijvende verwarring op het terrein, maar ook voor een vorm van rechtsonzekerheid.

Of de verruiming van de definitie van 'schooltijd' naar 'onderwijstijd' in de praktijk ook geleid heeft tot minder incidenten, valt moeilijk te controleren. Wel zien we een gevoelige daling van het aantal incidenten in de pers of incidenten die het voorwerp uitmaakten van een parlementaire vraag.

13.4.7 Schoolreizen naar het buitenland

Tijdens het schooljaar bieden veel scholen extramurale activiteiten, activiteiten buiten de schoolmuren, aan bijvoorbeeld onder de vorm van een buitenlandse school- of studiereis. Vaak gaat het om scholen uit het secundair

117 Parl. Vr. van 27 januari 2016 (T. Van Grieken) over 'de verklaring van de minister betreffende het afmaken van het schooljaar door kinderen die met hun familie illegaal in het land verblijven', *Parl. Hand. Vl. Parlement 2015-2016*, PLEN 175, 12-14.

118 Parl. Vr. nr. 852 van 17 januari 2018 (E. Meuleman) over 'uitwijzingen van gezinnen met kinderen en recht op onderwijs', *Parl. Hand. Vl. Parlement 2017-2018*, Commissie voor onderwijs.

onderwijs, maar in grensstreken gebeurt het ook regelmatig bij scholen uit het basisonderwijs.

Wat betreft het basisonderwijs geeft de omzendbrief BaO/2001/13¹¹⁹ duiding over extra-muros-activiteiten voor het basisonderwijs. Daarin wordt voor scholen die zich naar het buitenland begeven, verwezen naar de omzendbrief voor het secundair onderwijs 'Extramuros-activiteiten in het secundair onderwijs' (SO/2004/06).¹²⁰

Deze omzendbrief stelt dat de deelnemende leerlingen over de nodige reisdocumenten moeten beschikken. De omzendbrief besteedt geen aandacht aan de onmogelijkheid voor leerlingen zonder wettig verblijf om aan de nodige reisdocumenten te geraken. Hier blijven de scholen dus in het ongewisse over hoe zij moeten handelen in zulke situaties. In de omzendbrief wordt ook niet gewezen op de eventuele problemen die kunnen opduiken, mocht een kind zonder wettig verblijf toch meegaan naar het buitenland.

De omzendbrief stelt wel dat het uitgangspunt moet zijn dat 'alle leerlingen aan de extra-muros-activiteit deelnemen' behoudens een aantal strikte uitzonderingen. Er wordt toegestaan dat leerlingen niet participeren aan buitenlandse extra-muros-activiteiten indien de leerling niet over de nodige reisdocumenten kan beschikken. In zulke situaties moeten de niet-deelnemende leerlingen 'op een pedagogisch verantwoorde manier binnen de school worden opgevangen (vrijstelling van schoolbezoek is niet toegelaten), wat betekent dat voor hen activiteiten worden opgezet die aansluiten bij de aanpak van de extra-muros-activiteit.'

Het is dus raadzaam om zich bij de praktische voorbereiding van een schoolreis al te vergewissen van potentiële problemen voor deelnemers. In de commissievergadering voor onderwijs¹²¹ van 16 juni 2016 wees de toenmalige minister van Onderwijs Hilde Crevits op de risico's die kunnen opduiken indien kinderen zonder wettig verblijf deelnemen aan een extra-muros-activiteit in het buitenland: 'Een onderwijsverstrekker die tegen die richtlijn ingaat, neemt wel een aantal risico's. Ik geef een voorbeeldje: het kan gebeuren dat men bij een grenscontrole, bijvoorbeeld in de luchthaven, de betrokken leerling niet

119 Omz. BaO/2001/13, Extra-muros-activiteiten

120 Omz. SO/2004/06, Extra-muros-activiteiten in het secundair onderwijs

121 Parl. Vr. nr. 2249 van 27 mei 2016 (K. Schrijvers) over 'de deelname van leerlingen zonder verblijfsvergunning aan buitenlandse schoolactiviteiten, Parl. Hand. VI. Parlement 2015-2016, Commissie voor onderwijs van 16 juni 2016.

kan meenemen of dat de leerling niet opnieuw wordt toegelaten tot het land. Dat zijn allemaal heel vervelende situaties. De leerling moet dan worden teruggestuurd, en dat kan dan moeilijk zonder een begeleider van de school. Het kan ook dat men door een incident tijdens de buitenlandse activiteit met complicaties te maken krijgt die uit het verblijfsstatuut voortvloeien. Een kindje kan bijvoorbeeld ziek worden of een ongeval krijgen, zodat het naar de dokter moet. Dat kan bij een ongeldig verblijfsstatuut bij ons tot problemen leiden in het buitenland. Het schoolbestuur draagt daarvoor de verantwoordelijkheid.'

Het niet kunnen deelnemen aan een buitenlandse studiereis gaat gepaard met gevoelens van gemis maar ook met het gevoel van gestraft te worden. Een Albanees vrouw (23 jaar) die sinds haar 2 jaar in België verblijft en pas op de leeftijd van 20 jaar een wettig verblijf verkreeg getuigt:

'Voor mijn broer en ik is het meer van 'niet mee mogen naar op de schoolreizen zoals naar Italië', dat zijn allemaal dingen die we gemist hebben van onze klas. En uiteindelijk in het middelbaar moest ge dan toch naar school gaan en vervangtaken maken in de plaats. Het voelt dan precies alsof je gestraft wordt omdat je niet meekan, het is niet mijn keuze hé. Ik blijf dan liever één week thuis in plaats van die vervangtaak te maken.' (A.C., 23 jaar, Albanië)

Het niet kunnen meegaan naar buitenlandse studiereizen én aan klasgenoten moeten uitleggen waarom dit niet kan, roept ook gevoelens van schaamte op. L.M (26 jaar), afkomstig uit Tsjetsjenië (Rusland), verblijft met haar zus en ouders sinds 2007 in België. Zij getuigt hierover:

'Uit heel mijn vriendengroep wisten daar maar een paar vriendinnen van. Niet iedereen uit mijn klas wist dat, zeker niet in het begin. Achteraf komt dat toch uit. Je kan het ook niet allemaal geheim houden. Toen ik in het vierde middelbaar zat, gingen we op schoolreis naar Engeland of Parijs. Dan is het wel duidelijk waarom ik niet mee kan. (...) Ik vertelde dat niet omdat ik dat gewoon niet wou. Ik wou niet dat mensen dat wisten. Zeker toen mijn leeftijdsgenoten dat wisten. Ik schaamde mij daarover, achteraf gezien weet ik niet waarom, maar in die tijd vond ik dat echt 'schaamtelijk'. Ik wil niet dat mensen weten dat ik hier zogezegd half illegaal ben. Uiteindelijk is dat toch uitgekomen aangezien we op schoolreizen gingen en ik kon nooit mee. Wat was de reden? Ja, mijn illegaal verblijf. Uiteindelijk komt het wel uit.' (L.M., 26 jaar, Rusland)

13.4.8 Wat na de leeftijd van achttien jaar?

Het recht op onderwijs is voor minderjarigen wettelijk goed omkaderd. Een ander verhaal wordt het voor hen die na hun secundair onderwijs verder willen studeren in het volwassenonderwijs, hetzij het hoger onderwijs.

Een Armeense jongeman vat dit mooi samen:

'In het middelbaar onderwijs heb je recht op onderwijs los van je juridische status. (...) De leerlingen met of zonder verblijfsvergunning krijgen dezelfde voorbereiding naar de toekomst toe. Hard werken, zich maatschappelijk engageren, de verantwoordelijkheid opnemen en zo verder, dezelfde doelstellingen delen ze allemaal. Maar vanaf dat ze 18 jaar worden, worden ze eigenlijk geconfronteerd met hun juridische status die op dat moment een veel belangrijkere rol speelt dan in uw minderjarigheid. Je wordt geconfronteerd met het feit dat je niet gemakkelijk de toegang vindt in het onderwijs, verdere studies. Niet alle instellingen, hogescholen of universiteiten staan daar open voor.' (A.K., 29 jaar, Armenië)

Voor het Nederlandstalig volwassenenonderwijs geldt sinds 1 september 2011 de voorwaarde van wettig verblijf. Het onderwijsdecreet XXI van 1 juli 2011 zorgde voor de invoering van een 'wettig verblijf' in het decreet van 15 juni 2007 betreffende het Volwassenenonderwijs. De voorwaarde van wettig verblijf werd door het Grondwettelijk Hof niet strijdig bevonden met artikel 191 van de Grondwet en het beginsel van gelijkheid en niet-discriminatie (GwH 37/2013). In principe geldt de voorwaarde van wettig verblijf ook voor het Franstalig volwassenenonderwijs. Het Franstalig volwassenenonderwijs creëert wel een aantal versoepelingen voor bepaalde categorieën van mensen zonder wettig verblijf. Met een attest van inontvangstname van een gbis procedure (ofwel een attest van de advocaat dat bevestigt dat een procedure werd ingeleid), hetzij een bewijs aangetekende zending gter (ofwel een attest van de advocaat dat bevestigt dat een procedure werd ingeleid), mag men zich wel inschrijven.¹²²

¹²² Circulaire 7114 du 13/05/2019 Conditions d'accès à l'Enseignement de promotion sociale aux étudiants ressortissants d'un pays hors de l'Union européenne et précisions relatives au paiement ou à l'exemption de paiement du droit d'inscription spécifique (DIS)

Wettig verblijf is daarentegen geen decretale voorwaarde met betrekking tot de toegang tot hoger onderwijs. In de algemene toelatings- en taalvoorwaarden van het Besluit van de Vlaamse Regering tot codificatie van de decretale bepalingen betreffende het hoger onderwijs (B.S.27/02/2014) staan bij de toelatingsvoorwaarden voor hoger beroepsonderwijs (artikelen II.176), een bacheloropleiding (artikelen II.178) en een masteropleiding (artikelen II.180) énkél voorwaarden inzake taal en studiebewijzen. In de praktijk worden kandidaat-studenten zonder wettig verblijf soms geweigerd omwille van het ontbreken van een legaal verblijf, ondanks dat ze voldoen aan de decretale toelatingsvoorwaarden.

Een Armeense jongeman (29 jaar) kwam met ouders en zus in 2009 naar België. In 2018 ontving hij zijn wettig verblijf. Hij vertelt over zijn moeizame poging om zich als persoon zonder wettig verblijf in te schrijven aan een universiteit en later aan een hogeschool:

'[Inschrijven in het hoger onderwijs verliep] heel moeizaam. Eerst wou ik aan de universiteit beginnen, maar daar was het niet mogelijk op basis van de juridische status dat ik hier had. (...) Andere hogescholen hebben ook wel de deur dichtgehouden. (...) Eén katholieke hogeschool omdat ze dachten dat het niet volgens de wet kan en dat je verblijfsstatuut een reden is om iemand van het hoger onderwijs uit te sluiten. Dan is het verder opgezocht geweest en dan hebben ze inderdaad wel een manier kunnen vinden om mij in te schrijven via mijn naam en dus officieel.' (A.K., 29 jaar, Armenië)

Het recht trekken van een weigering vraagt het nodige doorzettingsvermogen van de kandidaat-student zonder wettig verblijf. Een Albanese vrouw (23 jaar) die sinds haar twee jaar in België verblijft en pas op de leeftijd van twintig jaar een wettig verblijf verkreeg getuigt:

'Het was eerder een kwestie dat ze vroegen om een verblijfsvergunning [bij inschrijving] en ze had dan gebeld en ze zeiden dat het zonder verblijfsvergunning niet lukt en zo. Het is dan uiteindelijk wel gelukt maar het was echt een zaak om te blijven proberen.' (A.C., 23 jaar, Albanië)

De kost verbonden aan hogere studies blijft evenwel een probleem. Studietoelagen zijn niet toegankelijk voor mensen zonder wettig verblijf. Bovendien vallen deze studenten niet onder de officiële inschrijvingsgelden waarbij men een onderscheid maakt tussen 'beurstarief', hetzij 'bijna-beurstarief', hetzij

het 'niet-beurstarief'.¹²³ Hierdoor kan de onderwijsinstelling vrij bepalen welk inschrijvingsgeld ze willen aanrekenen. Dit mag zelfs hoger zijn dan het 'niet-beurstarief'.

Een Albanese vrouw getuigt:

'Maar het is ook wel zo dat ge geen recht hebt op studietoelage, dus ge betaalt de volle pot.' (A.C., 23 jaar, Albanië)

13.5 Conclusies en aanbevelingen

De aanwezigheid van gezinnen zonder wettig verblijf met schoolgaande kinderen is geen tijdelijk gegeven, maar een structureel maatschappelijk gegeven. Zolang gezinnen zonder wettig verblijf op het grondgebied aanwezig zijn, moeten zij hun weinige basisrechten kunnen uitoefenen. Door allerlei drempels worden de minimale basisrechten niet altijd ingevuld. Daarom is er een blijvende nood aan gerichte acties om de toegang tot basisrechten te verbeteren. Hier ligt een belangrijke taak bij de lokale besturen. In uitvoering van het decreet lokaal sociaal beleid¹²⁴ hebben zij de opdracht om een maximale toegang tot sociale grondrechten te realiseren voor alle burgers op haar grondgebied, en in het bijzonder voor kwetsbare burgers. Het samenwerkingsverband geïntegreerd breed onthaal is daarbij het instrument bij uitstek, waarbij hulpverleners pro-actief en outreachend acties zouden kunnen én moeten ondernemen om mensen zonder wettig verblijf, en in het bijzonder de extra kwetsbare doelgroep van gezinnen met kinderen, te benaderen en te informeren over hun basisrechten.

Eén van die basisrechten is onderwijs voor minderjarige kinderen. Hoewel het recht op onderwijs juridisch sterk is verankerd, wordt het uitoefenen van dit recht op onderwijs bemoeilijkt door een aantal drempels. In dit artikel stonden we onder meer stil bij drempels als het niet kunnen opnemen van schooltoeslagen of andere onderdelen van het groeipakket, de onmogelijkheid om deel te nemen aan buitenlandse schoolreizen, het risico op administratieve

¹²³ Studiegeld voor een modeltraject (diploma- of creditcontract, 60 studieptn, 2024-2025): beurstarief (131,50 euro), bijna beurstarief (588 euro), niet-beurstarief (1116 euro).

¹²⁴ Decreet van 9 februari 2018 betreffende het lokaal sociaal beleid, BS 26/02/2018

aanhouding op weg naar school en van school naar huis, en de onwetendheid bij onderwijsactoren en hulp- en dienstverleners over het recht op onderwijs. Om het juridisch verankerd recht op onderwijs voor minderjarigen ook in de praktijk te garanderen, zal aan deze drempels moeten worden gewerkt.

13.6 Handvatten voor scholen en leerkrachten

De aanwezigheid van leerlingen zonder wettig verblijf stelt onderwijsactoren voor zowel praktische, juridisch-administratieve als emotionele uitdagingen. Op een aantal van bovenstaande drempels heeft een school weinig of geen impact (bv. migratiebeleid en bijhorende verblijfsprocedures, het verwijderingsbeleid, ...). Uiteraard kan een school ten persoonlijke titel of via haar koepel knelpunten signaleren en/of een rol spelen in het maatschappelijk debat.

Desondanks kunnen scholen en leerkrachten wél veel betekenen om het recht op onderwijs voor deze kinderen te faciliteren. Op vlak van het pedagogische project, afspraken met ouders, concreet schoolbeleid, ... heeft een school wel veel meer beleids- en handelingsruimte. We zetten een aantal handvatten op een rij:

— **Ken de onderwijsrechten en -plichten**

Zorg dat je als onderwijsactor op de hoogte bent van de uitwerking van het recht op onderwijs voor deze kinderen en jongeren. Dit omvat onder meer de inschrijvingsregels, leerplicht en het recht op een diploma, maar ook zaken als het wettelijk kader rond het optreden van politiediensten in scholen, schoolreizen naar het buitenland, ...

— **Communiceer met ouders**

Indien bij een inschrijving blijkt dat het kind geen wettig verblijf heeft, communiceer met de ouders over het wettelijk recht op onderwijs. Informeer hen over de veiligheid die een school biedt aan het kind en bouw aan een vertrouwensrelatie.

— **Leer signalen herkennen**

Onwettig verblijf is niet altijd zichtbaar. Heb aandacht voor signalen die mogelijks een indicatie kunnen zijn van het verlies van een wettig verblijf. Voorbeelden van signalen zijn: jobverlies maar geen recht op werkloosheidsuitkering of bijstandsuitkering, verlies van aansluiting bij mutualiteit,

verlies van uitkeringen uit het groeipakket, spijbelgedrag tijdens schoolreis naar het buitenland, ...

— **Toon begrip en geduld**

Begrijp dat kinderen zonder wettig verblijf vaak extra uitdagingen hebben in tegenstelling tot legaal verblijvende leeftijdsgenoten. Uitdagingen die groter en zichtbaarder worden naarmate ze ouder worden (bv. wettelijke onmogelijkheid tot vakantiejob, wettelijke onmogelijkheid om te reizen naar het buitenland bv. voor een familiebezoek of vakantie, wettelijke onmogelijkheid om een rijexamen af te leggen).

— **Bouw aan een ondersteunend netwerk en verwijst door naar gespecialiseerde diensten**

Hulp- en dienstverlening aan gezinnen zonder wettig verblijf is vaak gefragmenteerd. Investeer in een goede (werk)relatie met deze diensten (bv. OCMW, advocaat, CAW, noodhulporganisaties). Wanneer gezinnen aankloppen met hulpvragen, bevrage je of andere diensten al met de hulpvraag aan de slag zijn. Maak geen beloftes die je niet kunt waarmaken. Verwijs tijdig door en maak goede wederzijdse werkafspraken.

— **Elk kind is uniek**

Herleid het kind niet tot een 'kind zonder wettig verblijf'. In de eerste plaats zijn het kinderen die net als alle andere kinderen recht hebben op goed onderwijs. Wees je wel bewust van de mogelijke impact van het ontbreken van een wettig verblijfsstatuut op het schoolgebeuren en het welzijn van het gezin. Het is belangrijk om flexibel te zijn en de begeleiding aan te passen aan de individuele behoeften van elk kind.

13.7 Referenties

- Adriaenssens, S., Pacolet, J., Van Meeteren, M. J., Hendrickx, J. & Engbersen, G. B. M. (2009). De ongekende samenleving: schattingen en inzichten over irreguliere migranten en economische schaduwactiviteiten. In L. Vanderleyden, M. Callens, & J. Noppe (eds.), *De Sociale Staat van Vlaanderen* (pp. 335-362). CIMIC.
- Bouckaert, S. (2007). *Documentloze vreemdelingen: Grondrechtenbescherming doorheen de Belgische en internationale rechtspraak vanaf 1985*. Maklu.
- Bouckaert, S. (2008) Onderwijs voor minderjarige vreemdelingen zonder wettig verblijf: ontwikkelingen in regelgeving en rechtspraak. *Tijdschrift voor Onderwijsrecht & Onderwijsbeleid*, 5-6, 387-405.

- De Clerck, H. M.-L., Vandenhole, W., Verhoeven, M., Timmerman, C., Mahieu, P., Ryngaert, J. & Carton De Wiart, E. (2010-2011). Het recht op onderwijs voor documentloze kinderen: illusoir recht of empowerende hefboom? *Tijdschrift voor Onderwijsrecht & Onderwijsbeleid*, 4, 287-299.
- De Clerck, H. M.-L., Vandenhole, W., Verhoeven, M., Timmerman, C., Mahieu, P., Ryngaert, J. en Carton De Wiart, E. (2011). Undocumented children and the right to education: illusory right or empowering levér? *International journal of children's rights*, 19, 613-639. <https://doi.org/10.1163/157181811X570690>
- De Groof, J. & Ornelis, F. (1999-2000). Recht op onderwijs, ook voor 'illegalen'. *Tijdschrift voor Onderwijsrecht & Onderwijsbeleid*, 5, 333-334. <http://hdl.handle.net/1854/LU-132646>
- Departement Werk en Sociale Economie. (2024). *Leerlingen met buitenlandse nationaliteit*. AOA, SAO, DA. https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1704965046/Infofiche_voor_de_onderneming_-_Leerlingen_met_een_buitenlandse_nationaliteit.pdf
- Devillé, A. (2008), *Schulen in de schaduw. Mensen zonder wettig verblijf in de Belgische samenleving*. Kluwer.
- Dienst Vreemdelingenzaken (2021). *Activiteitenverslag 2020*. Retrieved March 31, 2024, from <https://dofi.ibz.be/sites/default/files/2021-12/Jaarrapport%202020.pdf>
- Dienst Vreemdelingenzaken (2023). *Activiteitenverslag 2022*. Retrieved March 31, 2024, from https://dofi.ibz.be/sites/default/files/2023-11/2022%20Activiteitenverslag_A_o.pdf
- Dienst Vreemdelingenzaken (2024). *Intercepties. Jaarlijkse statistieken, 2023*. Retrieved March 31, 2024, from https://dofi.ibz.be/sites/default/files/2024-03/STAT_Intercepties-Interceptions_NL_2023.pdf
- Geldof, D. (2017). Superdiversiteit en de informele stad. Verborgen en tijdelijke stadsbewoners als deel van de complexiteit. *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 7(1), 21-38. <https://doi.org/10.5553/TCC/221195072017007001002>
- Gildemyn, M., Ingels, H., Matthys, G., & Thys, T. (2019). *Wegwijzer. Vluchtelingen & Vrijwilligerswerk. Een leidraad voor al wie vluchtelingen wil ondersteunen op weg naar vrijwilligerswerk*. Gent: Arteveldehogeschool. Retrieved March 31, 2024, from https://ahscdn.be/sites/default/files/2023-02/vlucht-vooruit_wegwijzer_digitaal.pdf?token=1715938746
- Magnette, P., & De Croo, A. (2020). *Federaal regeerakkoord. Verslag van de formateurs*. Retrieved March 31, 2024, from https://www.belgium.be/sites/default/files/Regeerakkoord_2020.pdf
- Mahdi, S. (2020). Algemene Beleidsnota Asiel en Migratie. Retrieved March 31, 2024, from <https://www.dekamer.be/FLWB/PDF/55/1580/55K1580014.pdf>

- Matthys, G. (2022). Mensen en gezinnen op de vlucht zonder wettig verblijf. In: D. Geldof, K. Van Acker, G. Loosveldt & K. Emmery (eds.), *Gezinnen na migratie. Hulpverlening en gezinsbeleid in een superdiverse samenleving* (pp. 255-270). Garant.
- Matthys, G. (2023). *Recht: migratie & diversiteit. Vreemdelingenrecht voor hulp- en dienstverleners*. Arteveldehogeschool.
- Roberfroid, D., Dauvrin M., Keynaert I., Desomer A., Kerstens B., Camberlin C., Gysen J. Lorant V., Derluyn I. (2015). *Welke gezondheidszorg voor personen zonder wettig verblijf?* Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg (KCE). Retrieved May 31, 2024, from <https://kce.fgov.be/nl/publicaties/alle-rapporten/welke-gezondheidszorg-voor-personen-zonder-wettig-verblijf>
- Surkyn, P., Gadeyne S., & Verhaeghe Pieter-Paul (2023). *Een innovatieve methode om het totale aantal geregistreerde en niet-geregistreerde inwoners van België te schatten*. Retrieved May 31, 2024, from <https://www.vub.be/nl/nieuws/vub-demografen-zoeken-de-onbekende-inwoners-van-belgie>
- Triandafyllidou A. Clandestino project – Final Report. (2009). <http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/126625701EN6.pdf>
- Triandafyllidou, A., (ed.). (2010). *Irregular Migration in Europe. Myths and Realities*. Ashgate.
- Van Avermaet, P., K. Van den Branden, & L. Heylen (eds.) (2010), *Goed gegokt? Reflecties op twintig jaar gelijke-onderwijskansenbeleid in Vlaanderen*. Garant Uitgevers.

HOOFDSTUK 14

Een scheidingsvriendelijke school

Liesbet De Lepeleire, Sarah Thys & Tim Vanhove
(Arteveldehogeschool)

